

C

☛ CAMION ☞ vrachtwagen

Tussen 2011 en 2013 is het aantal ongevallen waarbij vrachtwagens betrokken waren, gevoelig gestegen in België. 20.03

☛ CAMIONETTE ☞ bestelwagen

Het aantal bestelwagens op onze wegen is in twintig jaar meer dan verdubbeld. 15.04

☛ CATALOGOOG catalogus

Er ligt een catalogus van Tuymans op de salontafel van een politicus. 'Wow, the real stuff, zegt iemand. Waarop die politicus antwoordt: 'Dat is niet van mij, het hoort bij de huurceel van mijn villa.' 20.12

☛ CATEGORIEK formeel, categorisch

Als een raam openstond op klepstand tijdens de inbraak, weigeren sommige verzekeraars categoriek om tussenbeide te komen. 14.08

☛ CERTITUDE vaste waarde, zekerheid

Bij Het Rad is het een komen en gaan van coaches, maar Doba is een certitude. De vriendelijke Ivoriaan met rastakapsel staat iedere zondag als eerste op het veld. 17.06

☛ CHANCE ☞ geluk

Nog een geluk dat brieven van de paus, Obama's ambitie om alsnog een politieke erfenis na te laten én de druk van *de Weekblad* op de valreep tot een historische doorbraak in de relaties tussen de VS en Cuba hebben geleid. 20.12

☛ CHAPE onderloer

Iedere doe-het-zelver kan met een beetje handigheid zelf tegels lijmen op een chape. 03.07

☛ CHAPELURE ☞ paneermeel

Vijf jonge zwanen lieten het leven. 'Dat komt omdat brood en paneermeel, dat vissers als aas gebruiken, liggen te gisten op de bodem', zegt Nick De Meulemeester. 'Door de gisting komt een bacterie vrij die gifstoffen produceert. Zwanen kunnen die stoffen binnenkrijgen door waterplanten te eten.' 05.09

☛ CHARCUTERIE fijne vleeswaren

Overmatig verbruik van rood vlees en met rood vlees bereide charcuterie verhoogt de kans op colorectale kanker (dikkedarmkanker). 15.01

☞ De 'charcutier' was oorspronkelijk iemand die vlees ('chair') kookte ('cuire').

☛ CHAUFFAGE ☞ centrale verwarming

In losgekoppelde gebieden zal de centrale verwarming volledig uitvallen, net als de verkeersbegeleiding op de wegen. 21.08

☛ CLIËNTEEL NL) clientèle

Wij zitten elke dag vol, we hebben een leuk cliënteel dat hier elke dag komt en we komen er niet. Ik heb een mail gehad van onze boekhouder, we sluiten het jaar 2013 af met 0 euro voor onszelf. 02.10

☛ in een Franse COLÈRE (schieten) ☞ (plotseling) woedend, razend (woorden)

'Zowel Matthias als Dominique is razend geworden omdat Laurysseus dit boek geschreven heeft', zegt Bruno Schoenaerts. 25.09

☞ Ook 'kolerig' is geen standaardtaal.

☛ COLLOCATIE I dwangopname

Het is een schrijnend verhaal dat Erenda F. vertelt, over hoe ze in de psychiatrie slecht werd opgevangen na een collocatie. Haar openhartig-

heid en moed zijn bewonderenswaardig. 03.09

☞ 'Collocatie' heeft ook als betekenis 'een vaste verbinding van twee of meer woorden': bijvoorbeeld 'in koelen bloede'.

☛ COMMERÇANT (negatief) handelaar

Zij waren geen ambachtslui, maar commercianten die het niet kon schelen of ze nu autobanden of vlees verkochten, als ze er maar snel rijk van werden. 20.12

☛ COMPETITIVITEIT concurrentievermogen

De beperkte salarisstijging betekent goed nieuws voor de competitiviteit van de Belgische economie. Voor het eerst in vijf jaar zullen de lonen immers gemiddeld minder sterk stijgen dan in de buurlanden. 10.12

^ Het Gele Boekje verscheen in januari 2015 in de nasleep van de in november 2014 verspreide enquête 'Hoe Vlaams is uw Nederlands' van De Standaard, de Taalunie en Radio 1. Het bevat een lijst van 1000 belgicismen die volgens samenstellers Ludo Permentier en Rik Schütz "in het grijze gebied liggen tussen regionalisme en standaardtaal" (p.5). Met behulp van verschillende icoontjes geven de samenstellers aan welke woorden ze als standaardtaalig beschouwen (de opgestoken versus neerwaartse duim), met een citaat uit de krant dat het goedgekeurde belgicisme of het standaardtaalige alternatief bevat. De teenslipper- en stropdasicoontjes wijzen op de informele of formele gebruikscontext van het woord in kwestie. [De Standaard]

BIJDRAGE

JÜRGEN JASPERS & MICHAEL MEEUWIS

“WILLEN WE DAN EEN TWEEDE AFRIKAANS?”

**OVER HET INTEGREREN EN AFSCHIEDEN
VAN TAALVARIËTEITEN IN VLAANDEREN
EN ZUID-AFRIKA^o**

INLEIDING

Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn? was de titel van een vragenlijst die de krant *De Standaard* in samenwerking met de Taalunie, Radio 1 en de KU Leuven in de herfst van 2014 had verspreid onder meer dan 3 000 Vlaamse beroepsschrijvers en -sprekers. Daarmee wilde de krant en haar partners nagaan hoe aanvaardbaar deze *taalprofessionals* een aantal typisch Vlaamse, gewoonlijk als niet-standaardtalig getypeerde woorden, uitdrukkingen en grammaticale constructies vonden. Dat het gros van de respondenten geen moeite had met woorden als *goesting*, *vuilbak* of *omhaling*, noch met in oorsprong Franstalige uitdrukkingen en constructies als *op punt stellen*, *moest ik de baas zijn* en *allergisch zijn aan*, was voorpaginanieuws op 3 november 2014. Na het bekendmaken van dit resultaat schotelde *De Standaard* haar lezers dezelfde vragenlijst voor. Meer dan 200 000 Vlamingen gaven aan die oproep gevolg, en hun antwoorden boden de inspiratie voor de publicatie, in januari 2015, van een ‘*Geel boekje*’¹ dat – naar

^o Dit artikel is een herwerkte versie van *We don’t need another Afrikaans. Adequation and distinction in South-African and Flemish language policies* dat eerder verscheen in *Sociolinguistic Studies*, jg. 12, 2018, nr. 3-4, pp. 419-438. We willen graag Sarah Van Hoof bedanken voor haar genereuze opmerkingen bij een eerdere versie van deze tekst, net als de redactie van WT voor haar nuttige commentaar.

analogie met het zogenaamde *Groene Boekje*² – een duizendtal typisch Vlaamse trefwoorden en uitdrukkingen bevatte. Dat dit voor de krant meer dan wat talige spelerei was, blijkt uit de inleiding. Daarin stipt de hoofdredacteur, Karel Verhoeven, aan dat

“lezers (...) er doorgaans niet [van houden] dat de krant genuanceerd gaat doen over wat correcte taal is. En toch is het precies dát wat we met deze woordenlijst van De Standaard beogen. We brengen nuance aan in een van de meest heikele kwesties van het Nederlands in Vlaanderen, namelijk de vraag of we de taal die we in Vlaanderen hanteren, correct mogen noemen, ook al wijkt ze af van de taal van Nederlanders. Generaties Vlamingen bestudeerden lange zeg-niet-zeg-wel-lijsten. Fout was de variant die alleen in Vlaanderen werd gebruikt. Zo bleef de Nederlandse taal zuiver en verenigd (...) Vooral onder taalkundigen is de opvatting over correcte taal de voorbije jaren gaan schuiven. Correcte taal is wat wij als correcte taal ervaren en aanvaarden. Wij taalgebruikers. (...) Omdat ook bij ons op de redactie veel discussies plaatsvinden over wat aanvaardbare taal is en wat niet, hebben onze eindredacteurs samen met specialisten van de Taalunie en de Taaltelefoon een lijst opgesteld die duidelijkheid verschaft. Die leggen we ook aan de lezer voor.”³

Verhoeven wijst er echter op dat het opstellen van een lijst woorden en uitdrukkingen die de krant “voortaan als standaardtaal beschouw[t]” geen pleidooi is voor een apart Vlaams:

“Gepermitteerd, gazet, goesting en plezant zijn voorbeelden van woorden in uit Vlaanderen die we nog altijd niet tot de formele standaardtaal rekenen. (...) Met deze lijst scheuren wij Vlaanderen dus niet af van Nederland. We blijven binnen de normen van het Standaardnederlands, hetzelfde Nederlands dat in Nederland als correct geldt.”⁴

Gaf *De Standaard* en het brede publiek hiermee aan waar het in hun ogen met de taal in Vlaanderen naartoe moest, dan bleek onmiddellijk dat een aantal taalgebruikers, en niet de minst voornamelijk, het hoegenaamd niet met de ingeslagen richting eens waren. Columniste Mia Doornaert vond de kwestie die de krant haar lezers had voorgelegd een ronduit “*idiotie vraag*”.⁵ Schrijver Geert Van Istendael kon de vragenlijst en het resultaat evenmin smaken:

1 L. Permentier & R. Schutz, *Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn? 1.000 Belgisch-Nederlandse woorden*, Groot-Bijgaarden, 2015.

2 Het *Groene Boekje* is de gangbare term voor de ‘Woordenlijst Nederlandse taal’ die een overzicht geeft van de officiële spelling van (een selectie van) Nederlandse woorden.

3 K. Verhoeven, *Wat u als lezer mag verwachten van de taal in uw krant*, in: L. Permentier & R. Schutz (eds.), *Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn?*, Groot-Bijgaarden, 2015, pp. 3-4.

4 De VRT-taaladviseur was het daar prompt mee oneens (<https://vrttaal.net/nieuws/het-gele-boekje>), 30 januari 2015.

5 M. Doornaert, *Het plezier in taalregels*, in: *De Standaard*, 10 november 2014.

*"Hou op met dat gekir over Vlaams (...) D[it] is de opstand der lamzakken. Ze [d.i. de Vlamingen] zijn te lam om fatsoenlijk Nederlands te leren (...) En ze zijn te zakkerig om onder hun kerktoren vandaan te kruipen. Gebruik ik platvloerse scheldwoorden? Eufemismen veeleer."*⁶

Een vergelijkbaar geluid kwam van auteur Benno Barnard. Voor hem is

*"[d]e kokende en verkavelende mens in deze contreien (...) zowel het ijverigste als luiste schepsel dat ik ken (...) In de salon van zijn geest treft men het zware meubilair van vroeger aan, het Franse buffet, de mystieke spiegel, de plechtstatige leunstoel. Maar daar komt hij zelden; liever zit hij in de keuken, op een krakkemikkige houten stoel, aan de formica tafel die uit een ander vroeger dateert."*⁷

Erop anticiperend dat misschien niet alle Vlaamse lezers de portee van deze metafoor zouden oppikken, vervolgde hij:

"Ach, u begrijpt mij niet. U denkt dat ik u beledigen wil. Laat ik u dan maar echt beledigen. U, gemiddelde Vlaming met een behoorlijke schoolopleiding, bent te beroerd om behoorlijk Nederlands te leren. (...) U merkt het gallicisme in het vervolg van deze zin waarschijnlijk niet eens op, want u verdomt het uw patois eens en voor al te vervangen door de algemene cultuurtaal, met als gevolg dat uw hersens niet alert zijn en zich niet verwachten aan gallicismen... Met een op zichzelf benijdenswaardige koppigheid (...) weigert u te onthouden dat 'van zij die...' een grammaticaal gedrocht is. (...) Nederlands is een huis met vele kamers. Er is niks tegen Vlaamse of Surinaamse woorden en uitdrukkingen die onze gemeenschappelijke taal verrijken, integendeel. (...) Maar het is natuurlijk wel nuttig als die taal, met meer dan twintig miljoen sprekers, en mede in Europees verband, inderdaad gemeenschappelijk blijft. Aan nog een Afrikaans hebben we weinig. U hoeft niet van Hollanders te houden; u mag hun tongval onmelodieus vinden en hun humor als niet-grappig ervaren (...) Maar u doet er goed aan ons gezamenlijke belang in het oog te houden. (...) In het kader van de historische onzekerheid en frustratie van de Vlamingen (...) verheerlijken kwade krachten het 'volkseigen taalgebruik', dat de Vlaming opsluit in de eigen schaduw."

Wat meteen opvalt aan deze uitspraken en reacties is dat de toon die sommige opinie-makers aanslaan over taalkwesties bepaald scherp is, zoniet bewust denigrerend. Daarmee sluiten ze aan bij een lange Vlaamse traditie waarin schrijvers, journalisten, cultuurexperten, politici en taalkundigen Jan Modaal regelmatig de mantel uitvegen vanwege diens geringe ijver om vulgair van beschaafd taalgebruik te onderscheiden.⁸

6 G. Van Istendael, Hou op met dat gekir over Vlaams, in: *De Standaard*, 8-9 november 2014.

7 B. Barnard, Willen we dan een tweede Afrikaans?, in: *De Standaard*, 4 november 2014.

8 Voor een bloemlezing uit de voorbije jaren, zie K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof, *Inleiding*, in: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (eds.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams*, Gent, 2012, pp. 3-35; J. Jaspers, Het Vlaamse stigma. Over tussentaal en normativiteit, in: *Taal & Tongval*, jg. 53,

Dat ze ook de “gemiddelde Vlaming, met een behoorlijke schoolopleiding” fikse uitbranders geven, kan wijzen op de tanende invloed van intellectuelen die tot dan toe het eigen (minderheids)standpunt als het algemeen aanvaarde beschouwden. In zijn analyse van de crisis van de moderniteit en de daarbij horende erosie van de autoriteit van de (culturele, literaire, kunst-) expert, suggereert Zygmunt Bauman dat experts naar een hogere discursieve versnelling schakelen zodra ze merken dat het ‘gewone’ volk zich op andere criteria dan de hunne begint te baseren om te bepalen wat goed, smaak- of stijlvol is. Niet alleen schreeven ze hun emoties op in de hoop dat niet-experts zich zouden bezinnen, maar hun strategie berust bovendien op een aangepaste definitie van het vulgaire. Waar men vroeger het gedrag van ongeschoolden viseerde, die ‘onbeschaafd’ spraken of zich zo gedroegen, heeft vulgair nu betrekking op “*the petty bourgeois, the philistine, the middle class daring to make artistic judgments in practice, by the act of selecting between artistic offers, but without, however, recognizing the authority of the artistic elite*”.⁹ Baumans analyse gaat om de mate waarin het publiek zich in zijn oordeel over kunst op experts en intellectuelen verlaat, maar is volgens ons ook van toepassing op taal. Dat verschillende taalkundigen de rangen van de talige keurtroepen lijken te verlaten om de autonomie van de kleinburger te ondersteunen, wordt hen dan ook bijzonder kwalijk genomen door hun vroegere medestanders. Voor Barnard maakt dat hen niet minder dan “*gevaarlijke mensen die de beschaving bedreigen en daarom dienen te worden opgesloten in een zonnige kliniek voor geesteszieken*”.¹⁰

2001, pp. 129-153; J. Jaspers, Alhier, aldaar aan lange lansen, het Standaardnederlands. De Vlaamse tunnelvisie op emancipatie, in: *Streven*, jg. 80, 2013, pp. 784-795. De recente woede bouwt voort op een langere traditie waarin men het taalgebruik van Vlamingen bekritiseert, zie onder meer: K. Absillis, *Het gaat hier, lijk in alles, om een taalkwestie: Hugo Claus en het verdriet van de puristen*, in: K. Absillis, S. Beeks, K. Lembrechts & G. Wildemeersch (eds.), *De plicht van de dichter: Hugo Claus en de politiek*, Antwerpen, 2013, pp. 170-196; K. Absillis & J. Jaspers, Beware of the weeds. Reconsidering Flemish purism as a utopian discourse, in: *International Journal of the Sociology of Language*, jg. 242, 2016, pp. 1-24; S. Van Hoof & J. Jaspers, Hyperstandaardisering, in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 108, 2012, pp. 97-125; R. Willemys, *Dutch: biography of a language*, Oxford, 2013.

9 Z. Bauman, *Legislators and interpreters*, Cambridge, 1987, p. 135. In zijn latere werk ziet Bauman dergelijke conflicten als typisch voor de overgang van een ‘solide’ naar een ‘vloeibare’ moderniteit. In dit laatste stadium is de logica van modernisering niet verdwenen, maar komt de nadruk zo sterk te liggen op het individu dat persoonlijke kwesties de grenzen tussen de publieke en persoonlijke sfeer steeds fluïder maken (Z. Bauman, *Liquid modernity*, Cambridge, 2000). In dezelfde lijn opperden auteurs als Fairclough dat informele conversatie (en de taalvormen die conversatie formeel maken) de publieke sfeer koloniseert, en een steeds belangrijker rol speelt in het ontwerpen van individuele identiteiten en relaties, ten nadele van taalvormen die autoriteit, onpersoonlijkheid en collectieve beschaving oproepen (N. Fairclough, *Critical discourse analysis*, Longman, 1995).

10 Knack.be, 22 oktober 2008. Elders noemt Barnard taalkundigen “zogenaamde specialisten” met een “*buitengewoon reactionaire agenda. Ze lijken op antropologen in de wildernis van Borneo, die een interessante stam hebben ontdekt. Ze willen de Vlamingen (...) behoeden voor de vernietigende invloed van de Hollandse beschaving. De taal van die kleine, provinciale, authentieke mensjes moet dringend geconserveerd worden. God verhoede dat hun emancipatie uiteindelijk voltooid zou raken!*”. B. Barnard, in: *De Standaard*, 4 november 2014.

Daarnaast valt op hoe snel het (h)erkennen van “de taal die we in Vlaanderen hanteren” het schrikbeeld oproept van een apart Vlaams dat zich van het Nederlands zou afscheuren. Het is die vrees die de hoofdredacteur van *De Standaard* in de kiem probeert te smoren door een onderscheid te maken tussen “correcte” taal uit Vlaanderen en Vlaamse woorden “die we nog altijd niet tot de formele standaardtaal rekenen”. Barnard lijkt hierover minder optimistisch. Hij ontwaart in de belangstelling voor Vlaamse taal de voorbode van een Afrikaans scenario waarin, decennia nadat de Zuid-Afrikanen besloten om het Afrikaans van het Nederlandse moederschap weg te leiden, de Vlamingen nu ook op het punt staan om, aangemoedigd door taalkundigen, een eigen talige koers te varen en een apart Vlaams tot standaardtaal te cultiveren. Daarmee haken Verhoeven en Barnard rechtstreeks aan bij een debat dat al in de 19de eeuw werd gevoerd over de mate waarin de Vlamingen Nederlands dan wel Vlaams spraken, en bij een traditie waarin men de Vlaamse en Zuid-Afrikaanse taalstrijd tegen respectievelijk het Frans en het Engels met elkaar vergelijkt.¹¹ Tegelijk steunen ze daarbij op aannames die we hier willen heroverwegen door een vergelijking te maken tussen de Vlaamse en Zuid-Afrikaanse keuzes voor, respectievelijk, het Standaardnederlands en het Afrikaans.

In beide gevallen wordt immers geopperd dat het bestaan van een apart Vlaams voorname-lijk een kwestie is van taalfeiten: wat is correcte taal, of wat zijn de opvattingen van Vlamingen over correcte taal? Als die correcte taal afwijkt van wat men in Nederland correct vindt, dan ‘scheuren we ons af van Nederland’, of komen we in ‘Afrikaanse’ toestanden terecht. Daarnaast is de suggestie dat het al dan niet uitroepen van een aparte taal een consensuele kwestie is. Voor Verhoeven is “correcte taal (...) wat wij als correcte taal ervaren en aanvaarden”, en als “wij taalgebruikers” die correcte taal als Nederlands zien, dan is het Nederlands, en geen Vlaams. Barnard daarentegen ziet in de belangstelling voor allerlei Vlaamse woorden en uitdrukkingen precies het bewijs van een groeiende dissensus over correct Nederlands, en vreest dat dit moet leiden naar een toekomstig nieuwe consensus waarin het Vlaams zich van het Nederlands zal hebben afgescheiden.

Er zijn goede redenen om die aannames te betwijfelen. Ten eerste omdat taalgebruikers, zoals de reactie van verschillende opiniemakers hierboven illustreert, het vaak grondig met elkaar oneens zijn over de richting die de taal moet inslaan. Veel beslissingen over taal hebben zich in het verleden dan ook niet op een makkelijk identificeerbare consensus kunnen beroepen.¹² Daarnaast moeten vraagtekens gezet worden

¹¹ M. Meeuwis, *From the Cape to the Congo and back. Afrikaners and Flemings in the struggle for Dutch in Africa*, in: *Language Matters*, jg. 46, 2015, pp. 325-343.

¹² Zo kreeg Ruud Hendrickx, de VRT-taaladviseur, de wind van voren nadat hij in 2011 suggereerde om hier en daar regionale accenten toe te laten op de radio en televisie. Zie VRT kijkt strenger toe op standaardtaal, in: *De Standaard*, 2 december 2011. Zie ook J. Jaspers, *Het Algemeen Nederlands: uw sociale zekerheid? Taalgebruik en taalopvattingen in processen van in- en uitsluiting*, in: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (eds.), *De Manke Usurpator. Essays over Verkavelingsvlaams*, Gent, 2012,

bij het automatisme waarmee een grotere waardering voor Vlaams taalgebruik en de ruimere zichtbaarheid ervan in het publieke domein naar een afscheidingsproces zou leiden zoals dat zich met het Afrikaans in Zuid-Afrika heeft voorgedaan. Of men taalvariëteiten hetzelfde of verschillend vindt en als dusdanig verklaart, berust namelijk niet uitsluitend op feiten (de reële linguïstische verschillen of gelijkenissen tussen verschillende manieren van spreken en schrijven), maar op in de samenleving verspreide ideeën over die feiten én over wie de sprekers van die taal denken te zijn of willen zijn.¹³ Een van de implicaties daarvan is dat men vergelijkbare taalverschillen c.q. overeenkomsten in de ene context van belang acht en in de andere niet opmerkt. Belangrijker nog is dat ideeën over taal altijd meervoudig zijn, en niet per se consensueel. Taalgebruikers kunnen er daarom niet een, maar soms verschillende visies op nahouden over wie ze (willen) zijn en die met verschillende taalvormen associëren (en als gevolg daarvan probleemloos wisselen tussen verschillende variëteiten en/of talen in hun dagelijkse taalgebruik). Net zo houdt deze meervoudigheid in dat taalgebruikers het regelmatig met elkaar oneens zijn wanneer ze elkaars taalgebruik evalueren of in debat gaan over welke taal wenselijk is in het onderwijs of de media. Dergelijke geschillen zijn met andere woorden geen teken van een acute crisis maar een fundamenteel onderdeel van het sociale leven van taal. Elk onderzoek naar de officiële erkenning van taalvariëteiten moet zich daarom richten op het analyseren van de toe- of afnemende populariteit van 'metatalige discoursen', dat wil zeggen, de ideeën die taalvariëteiten als apart identificeren en ze positief evalueren.¹⁴ We tonen hieronder aan dat die ideeën niet los te zien zijn van politieke en culturele veranderingen (bv. een veranderend medialandschap, een politieke afscheiding); van populaire beelden over de samenleving die de geschiedenis en de protagonisten ervan niet per se in talige termen schetsen; en van politieke agenda's waarin men die geschiedenis aangrijpt om sociale ongelijkheid te bestendigen of bestrijden.

In wat volgt zullen we voorstellen dat deze interactie tussen ideeën over taal, samenleving en geschiedenis in België blijft zorgen voor een blijvend spanningsveld tussen Standaardnederlands en 'Vlaams', en in Zuid-Afrika heeft geleid tot de uiteindelijke erkenning en uitroeping van het Afrikaans als een taal apart van het Nederlands, en vandaag tot nieuwe spanningen tussen Afrikaans en Kaaps Afrikaans.

pp. 371-395. Goed tien jaar eerder diende Hendrickx zich in het Belgische parlement te verantwoorden voor het gebruik van de term "Belgische variant van de Nederlandse standaardtaal" in het VRT-Taalcharter: "Wat is de wettelijke basis voor een openbare omroep om een afwijkend taalgebruik te introduceren?" (zie Vlaams Parlement 1998. "Vraag nr. 17 van 26 oktober 1998 van de heer Herman Suykerbuyk: VRT-taalcharter – Nederlandse standaardtaal en Belgische variant", in: *Bulletin van vragen en antwoorden*, zitting 1998-1999, 5, 18 december 1998, pp. 803-806.)

13 P. Auer, *Europe's sociolinguistic unity*, in: N. Delbecque, J. van der Auwera & D. Geeraerts (eds.), *Perspectives on variation*, Berlin, 2005, pp. 7-42; W. Haas, Comment, in: *International Journal of the Sociology of Language*, jg. 157, 2003, pp. 109-115.

14 A. Agha, *Language and social relations*, Cambridge, 2007; P.V. Kroskrity, *Language ideologies*, in: A. Duranti (ed.), *A companion to linguistic anthropology*, Malden, 2004, pp. 496-517.

VLAANDEREN

De eerder aangehaalde kritiek van Barnard en anderen sluit aan bij een langer bestaande irritatie: steeds meer Vlamingen vinden het prima om op de radio, televisie, sociale media, in de reclame en in de politiek een niet-standaardtalige, typisch Vlaamse taalvorm te gebruiken – vaak ‘tussentaal’ of ‘Verkavelingsvlaams’ genoemd. In wat volgt gebruiken we de term ‘Vlaams’.¹⁵ Dat ook in het onderwijs veel leerkrachten een niet-standaardtalige voertaal hanteren,¹⁶ beschouwen velen als een affront voor de historische strijd die men voor het gebruik van dat Nederlands op Belgische scholen heeft gevoerd. In principe is deze toenemende aanvaardbaarheid van dit Vlaams immers niet volgens plan. Het was de bedoeling dat de Vlamingen (Algemeen) Nederlands zouden spreken.

Tot dit voornemen kwam men in de eerste decennia van de jonge Belgische staat na verhitte debatten tussen twee groepen. Aan de ene kant stonden de voorstanders van het importeren van het Nederlands uit Nederland als officiële standaard voor de Vlamingen, een groep die men gewoonlijk als de ‘integrationisten’ identificeert, met Jan Frans Willems als een van de bekende namen. Aan de andere kant bevonden zich de door hun tegenstanders ‘particularisten’ genoemde voorstanders van een standaardtaal die in mindere of meerdere mate Vlaamse kenmerken zou dragen, met onder meer Pieter Behaegel en Leo De Foere. Deze laatste verloren uiteindelijk het pleit ten voordele van hun integrationistische opponenten.¹⁷

15 J. Jaspers & S. Van Hoof, Ceci n'est pas une tussentaal. Evoking standard and vernacular language through mixed Dutch in Flemish telecinematic discourse, in: *Journal of Germanic Linguistics*, jg. 27, 2015, pp. 1-44.

16 S. Delarue & A.-S. Ghyselen, De kloof overbruggen tussen een strikt onderwijstaalbeleid en een taaldiverse klaspraktijk: strategieën van Vlaamse leraren en leerlingen, in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg. 132, 2016, pp. 85-105.

17 W. Vandenbussche, R. Willems, J. De Groof, & E. Vanhecke, *Taming thistles and weeds amidst the wheat*, in: N. Langer & W. Davies (eds.), *Linguistic purism in the Germanic languages*, Berlin, 2005, pp. 46-61; R. Vosters, *Dutch, Flemish or Hollandic? Social and ideological aspects of linguistic convergence and divergence during the United Kingdom of the Netherlands (1815-1830)*, in: E. Barât & P. Studer (eds.), *Ideological conceptualisations of language in discourses of linguistic diversity*, Frankfurt, 2013, pp. 35-54. Er waren ook particularisten zoals Guido Gezelle die, om de puurheid van het voornamelijk West-Vlaamse dialect te garanderen, afkerig waren van de ontwikkeling en, vervolgens, verspreiding van een Nederlandse standaardtaal tout court: een diglossie met Frans als standaardtaal voor alle officiële interactie bood in dat opzicht een betere bescherming. Diezelfde Gezelle zou later niettemin het Brusselse, christen-democratische dagblad *Het Vlaamsche Volk* (1894-1898) ondersteunen, waarin krachtig werd gepleit ten voordele van de Gelijksheidwet en de vernederlandsing van het onderwijs (zie L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging, Deel 1*, Leuven, 1977, pp. 49 en 151). Ook radicale en religieuze particularisten waren met andere woorden in staat om, binnen de evoluerende discussie over taal in België, integrationistische standpunten in te nemen en te pleiten voor een erkenning van het Nederlands.

Deze debatten – soms ‘spellingoorlogen’ genoemd vanwege hun initiële focus op de officiële spelling voor het Nederlands die de Belgische overheid gevraagd had te definiëren – speelden zich af tegen de achtergrond van de nog vers in het geheugen liggende Belgische onafhankelijkheid. Voor een aantal voorstanders van een Vlaamse standaardtaal riskeerde een ongecompliceerde keuze voor het Nederlands – de taal van Willem I – gezien te worden als onpatriottisch. Nog anderen hadden religieuze bezwaren tegen het overnemen van een taal die ze met protestantse geloofsgenoten associeerden. De integrationisten waren op hun beurt geïnspireerd door drie argumenten die tot op vandaag de aansluiting van het Standaardnederlands in Vlaanderen met haar pendant in Nederland legitimeren.¹⁸ Ten eerste vonden ze een aparte Vlaamse standaardtaal een te zwakke partij voor het Frans in België. Niet alleen had zo’n Vlaams in hun ogen te weinig culturele en politieke allure, het was ook “onvoldoende ontwikkeld”¹⁹, aan verval onderhevig, en het werd bovendien geplaagd door uiteenlopende spellingvoorschriften die voor een “absolute chaos”²⁰ of “cacographie”²¹ zorgden, waarvan men aannam de Nederlanders er geen last van hadden. Ten tweede vonden integrationisten het Vlaamse taalgebruik te beïnvloed, zo niet gecorrumpereerd of verbasterd, door het Frans (vooral door Franse leenwoorden of leenvertalingen) en daarom te min om het emancipatieproces van Vlamingen in België te symboliseren. Ten derde zag men een keuze voor het noordelijk Nederlands als het symbolisch opeisen van een talige erfenis: hoewel de Zuidelijke Nederlanden het culturele, economische en politieke zwaartepunt vormden van de middeleeuwse Zeventien Provinciën, zorgde de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) ervoor dat de vooral protestantse elite naar het noorden trok om aan de contrareformatie te ontsnappen. In dit opzicht was het Nederlands “een capitael, hetwelke wy hun in vorige tyden verstrekt hebben”.²² Vlamingen dienden zich toe te eigenen wat in feite al hun ‘eigendom’²³ was, en opnieuw te leren welk zuiver, authentiek Nederlands ze tijdelijk in bewaring hadden gegeven. Dat deze drie argumenten op de meeste bijval konden rekenen, zorgde ervoor dat de

Belgische overheid in 1844 het voorstel aannam om de spelling van het Nederlands in België, enkele uitzonderingen niet te na gesproken, te doen overeenstemmen met de Siegenbeekspelling zoals die in 1804 door de Nederlandse overheid officieel was

18 K. Deprez, *De taal van de Vlamingen*, in: K. Deprez & L. Vos (eds.), *Nationalisme in België. identiteiten in beweging (1780-2000)*, Antwerpen, 1999, pp. 103-116.

19 R. Willems, *Het verhaal van het Vlaams*, Antwerpen, 2003, p. 252. Elders suggereert Willems: “Zeker als schrijftaal was er iets algemener nodig, iets wat als bovenregionaal communicatiemiddel dienst kon doen. Maar wat zou dat kunnen zijn? (...) In het begin van de 19de eeuw wisten zelfs vakspecialisten nauwelijks raad, en de situatie zelf was heel erg misleidend”, in: *Het verhaal [...]*, p. 249.

20 T. Suffeleers, *Taalverzorging in Vlaanderen. Een opiniegeschiedenis*, Brugge-Nijmegen, 1979, p. 19.

21 R. Willems, *Het verhaal [...]*, pp. 278-279

22 J.F. Willems, *Belgisch museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands. Tweede deel*, Gent, 1838, p. 82. Zie ook S. Van Hoof, *Taalzorg in de media*, in: G. Willems & Br. De Wever (eds.), *De verbeelding van de leeuw. Media en natievorming in Vlaanderen*, Antwerpen, 2020.

23 J.F. Willems, *Belgisch museum [...]*, pp. 91-92.

vastgelegd. Deze beslissing maakte de weg vrij voor soortgelijke, op unificatie met het Nederlands gerichte, beslissingen in verband met de grammatica en het lexicon, ze legitimeerde verregaande standaardiseringsinitiatieven in Vlaanderen (zie verder) en ze inspireerde finaal de oprichting van de binationale Taalunie (1980) tussen Nederland en Vlaanderen.

In de gangbare zienswijze stelt men de uitkomst van dit debat voor als de overwinning van het gezond verstand op de onredelijkheid en de chaos. Kiezen voor het Nederlands, en voor de orde en regelmaat die het symboliseerde, was een “*efficiënte oplossing*”,²⁴ een “*logische conclusie*”,²⁵ een “*verstandige maatregel*”²⁶ die een einde maakte aan “*eindeloze discussies*”.²⁷ Net zo worden integrationisten sindsdien vaak opgevoerd als redelijker dan hun particularistische opposenten,²⁸ wars van “*buitensporig purisme*”²⁹ en “*minder losstaand van de sociale werkelijkheid*”.³⁰ Anderen benadrukken evenwel dat men met die voorstelling van zaken de retoriek van de toenmalige opposenten overnam zonder de gebruikte argumenten te bevragen. Zo bleek, anders dan het idee van een ‘normenchaos’, in de 18de-eeuwse Zuidelijke Nederlanden een groeiende consensus te ontstaan over de spelling in prescriptieve taalhandleidingen³¹ en was het bovengewestelijke schriftelijke taalgebruik ook aan het convergeren.³² Tevens maakt onderzoek naar het geschreven taalgebruik in het Noorden uit die periode duidelijk dat men daar, althans wat de spelling betreft, niet uniformer schreef dan in de zuidelijke contreien.³³ Variatie in het Noorden werd met andere woorden genegeerd, terwijl de standaardiseringstendensen in het Zuiden werden geminimaliseerd.³⁴

— 24 R. Willemys, *Het verhaal [...]*, p. 250.

25 R. Willemys, *Het verhaal [...]*, p. 251.

26 R. Willemys, *Het verhaal [...]*, p. 254.

27 R. Willemys, *Het verhaal [...]*, p. 250. Zie ook A. Marynissen, *De lange weg naar een Nederlandse standaardtaal*, in: G. De Sutter (ed.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen*, Leuven, 2017, pp. 60-79; J. Van Keymeulen, *Taalideologie: gematigdheid is ouderwets*, in: *Verslagen en mededelingen van de KANTL*, jg. 126, 2016, pp. 209-225; R. Willemys & R. Haeseryn, *Taal*, in: NEVB, Tiel, 1998, CD-ROM.

28 T. Suffeleers, *Taalverzorging [...]*; R. Willemys, *Dutch. Biography of [...]*.

29 W. Vandenbussche et al., *Taming thistles [...]*, p. 51, onze vertaling.

30 W. Vandenbussche et al., *Taming thistles [...]*, p. 53; onze vertaling.

31 R. Vosters, G. Rutten & M. van der Wal, *Mythes op de pijnbank. Naar een herwaardering van de taalsituatie in de Nederlanden in de achttiende en negentiende eeuw*, in: *Verslagen en mededelingen van de KANTL*, jg. 120, 2010, pp. 93-112.

32 R. Vosters, G. Rutten & M. van der Wal, *Mythes op de pijnbank [...]*; R. Willemys, *Dutch. Biography of [...]*, pp. 98-99.

33 G. Rutten & R. Vosters, *Spellingsnormen in het Zuiden*, in: M. van der Wal & E. Francken (eds.), *Standaardtalen in beweging*, Münster, 2010, pp. 27-48.

34 R. Vosters, *Dutch, Flemish or Hollandic? [...]*, p. 49.

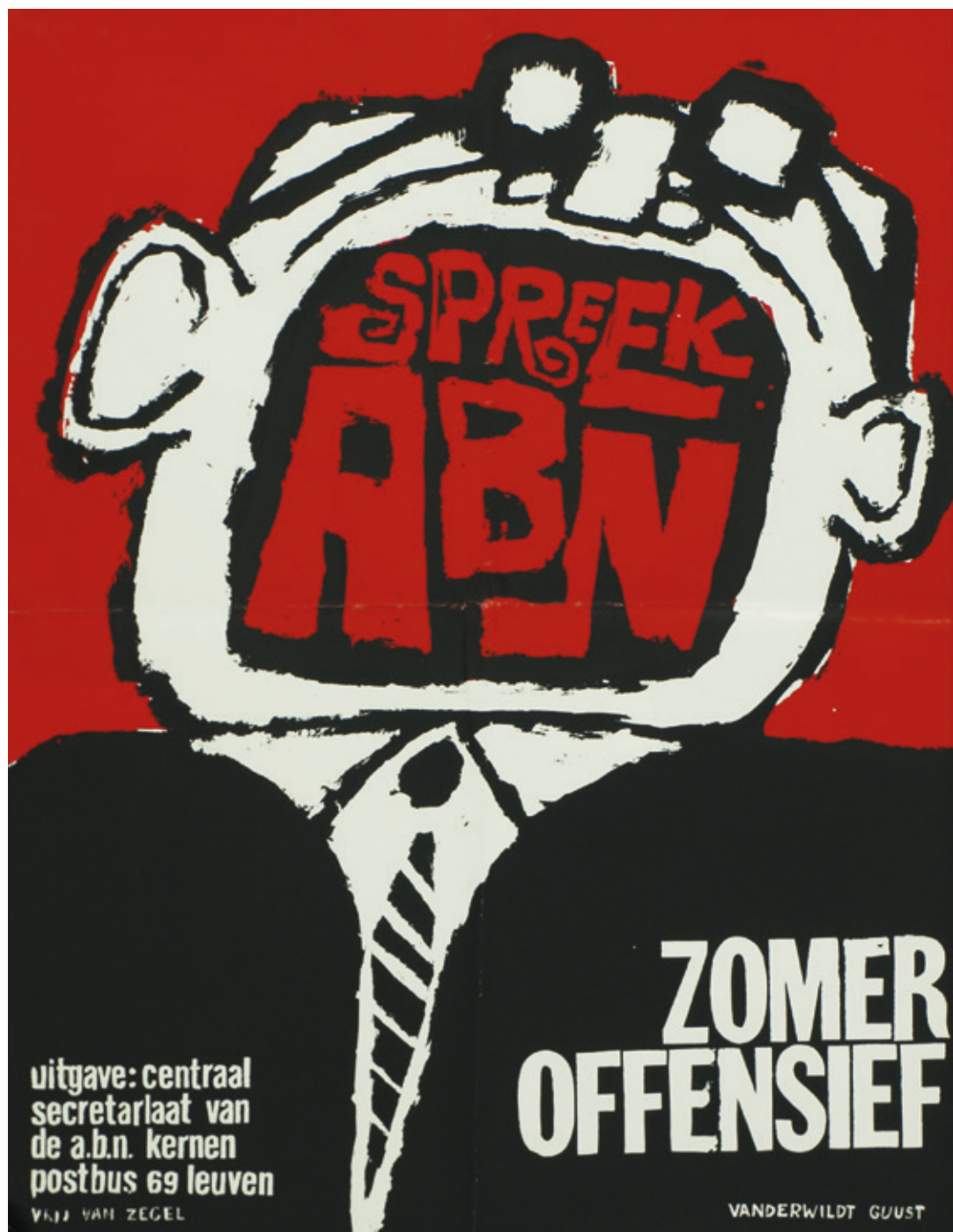
Nicoline Van der Sijs maakte bovendien duidelijk dat het erfenisargument op los zand was gebouwd: de concrete invloed van Zuidelijke Nederlanders op de vorming van het Standaardnederlands – met name in de eerste Bijbelvertaling van 1637 – was naar alle waarschijnlijkheid vrijwel onbetekenend.³⁵ Van fundamenteel belang, zo betoogt Kevin Absillis, is dat Vlamingen, door de Nederlandse taal en cultuur voortaan als voorbeeldig en navolgenswaardig te beschouwen, hun eigen talige en culturele inferioriteit cultiveerden. Niet alleen zadelde dat Vlaamse uitgeverijen op met een commerciële handicap: wie het provinciale stigma wilde vermijden, bracht zijn werk uit in Amsterdam. Het zorgde er evenzeer voor dat Vlamingen van de talige regen in de drop vielen: om in België te ontsnappen aan de provinciale status die ze van Franstaligen toegeschreven kregen, schreven ze zichzelf een nieuwe achtergebleven identiteit toe, dit keer ten opzichte van een gecultiveerd Nederland, waar men vaak lacherig, vertederd, wrevelig of minachtend bleef reageren op de Vlaamse literaire en talige ambities.³⁶ In zoverre het idee van taalverval in het Zuiden de Vlamingen opriep om hun taalgevoel aan te scherpen en zich als sprekers van een respectabele taal te presenteren tegenover Franstalige Belgen, belemmerde dat idee volgens Absillis uiteindelijk hun emancipatie, omdat ze zichzelf onbevoegd hadden verklaard om te oordelen over de kwaliteit van Vlaamse taal en literatuur.³⁷

- > Propagandaposter ter promotie van het A.B.N. (s.d., Guus Vanderwildt). Vanaf de jaren 1950 tot de jaren 1980 wordt de Vlamingen ingeprent dat ze A.B.N. moeten spreken. De Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal organiseert A.B.N.-weken en -veertiendaagse, taalcongressen, welsprekendheidstoernooien, voordracht- en opstelwedstrijden naast debatavonden. Er komen verschillende A.B.N.-films uit, en ook de B.R.T-radio (*Voor wie haar soms geweld aan doet*) en -televisie (*Hier spreekt men Nederlands*) dragen hun steentje bij. De Vlaamse jeugd geeft het goede voorbeeld door A.B.N.-kernen op te richten: groepjes leerlingen die zoveel mogelijk standaardtaal willen spreken (met leden als oud-premier Wilfried Martens, PVDA-politicus Ludo Martens en auteur Geert Van Istendael). De A.B.N.-kernen richten een Centraal Secretariaat op dat onder meer het tijdschrift *Bouw* uitgeeft, naast didactische brochures en propagandamateriaal (posters, speldjes). [Letterenhuis, Antwerpen]

— 35 N. Van der Sijs, *Taal als mensenwerk. Het ontstaan van het ABN*, Den Haag, 2004.

36 K. Absillis, *Vechten tegen de bierkaai. Over het uitgeverhuis van Angèle Manteau (1932-1970)*, Antwerpen, 2009, pp. 252-261.

37 K. Absillis, *Vechten tegen de bierkaai [...]*; zie ook J. Blommaert, *The debate is closed*, in: J. Blommaert (ed.), *Language ideological debates*, Berlin-New York, 1999, pp. 425-438, p. 432; K. Jaspaert, *Van oude normen, de dingen die voorbijgaan. Over de Nederlands-Vlaamse taalverhouding*, in: *Kultuurleven*, jg. 56, 1989, pp. 16-23.

uitgave: centraal
secretariaat van
de a.b.n. kernen
postbus 69 leuven

VAN ZEGEL

ZOMER
OFFENSIEF

VANDERWILDT GUUST

Even gangbaar is het idee dat de overwinning van de integrationistische visie de particularistische besognes van de radar deed verdwijnen: vanaf dan “*was het particularisme, hoewel allesbehalve ontwapend, niet langer in staat de integrationistische boventoon in de Vlaamse Beweging te bedreigen en werd het een oppositionele tendens*”.³⁸ Dit beeld onderschat wellicht de overeenkomsten tussen beide kampen en de mate waarin sommige particularistische standpunten na 1844 de kop bleven opsteken. Zo wijst Vosters erop dat sleutelspelers in beide groepen vóór de Belgische revolutie soms vrijwel identieke standpunten innamen over taal, al bij al kibbelden over geringe spelingsverschillen, en dat deze verschillen pas na 1830 een politieke portee kregen als uitdrukkingen van religieuze en nationale affiniteit: “*Het lijkt dan ook geen goed idee om een strikte tweedeling te hanteren tussen een particularistisch en een integrationistisch kamp*”.³⁹ Ook het concrete taalgebruik van beide kampen vertoonde grotere overeenkomsten dan hun expliciete meningsverschillen lieten vermoeden.⁴⁰ Absillis en Jaspers demonstreren dat beide groepen er redelijk puristische opvattingen op nahielden: zowel particularisten als integrationisten meenden dat men de taal van Vlamingen dringend moest zuiveren en opknappen, en dat daarbij een beperkte zuidelijke input aanvaardbaar was – gesteld dat het niet om gallicismen ging, die men in beide groepen verfoeide.⁴¹ De heftige discussie tussen deze groepen na 1830 mag met andere woorden niet verhullen dat de opponenten het vaker met elkaar eens dan oneens waren, en dat ze elkaars argumenten (particularisme vs. integrationisme) niet au fond onredelijk vonden, enkel slecht getimed binnen de nu Belgische context. Ofschoon de integrationisten het pleit wonnen, waren ze sommige particularistische ideeën dus niet ongenegen,⁴² en bleven die laatste ideeën in dat opzicht een inherent onderdeel van de *common sense* over taal in Vlaanderen. Naast een aanzienlijke standaardiseringsijver, vertaalde dit zich in de blijvende relevantie van particularistische kwesties.

Was de standaardiseringsijver in de eerste helft van de twintigste eeuw nog vrij beperkt, dan culmineerde die tussen 1950 en 1980 in wat men als een langdurige talige hype moet beschrijven: een decennialang volgehouden, sterk gemediatiseerde, wetenschappelijk, politiek en op school ondersteunde vloed van taalpropaganda, de zogenaamde A.B.N.-acties. Het einddoel daarvan was de constructie van een transnationale, Standaardnederlands sprekende ruimte en, in het zog ervan, het uitwissen van Vlaamse kenmerken in het taalgebruik van de Vlaming.⁴³ Toch blijven ook in deze, qua

38 R. Willemys, *Het verhaal [...]*, p. 254.

39 R. Vosters, Integrationisten en particularisten? Taalstrijd in Vlaanderen tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830), in: *Handelingen der Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij*, jg. 62, 2009, pp. 41-58, p. 55.

40 R. Vosters, Integrationisten en [...]; W. Vandenbussche et al., *Taming thistles [...]*.

41 K. Absillis & J. Jaspers, *Reconsidering purism*, in: K. Horner & G. Rutten (eds.), *Metalinguistic perspectives on Germanic languages*, Oxford, 2016, pp. 105-129.

42 Integrationisten waren per slot van rekening particularisten ten opzichte van het Frans in België: met hun keuze voor het Nederlands wilden ze zich niet integreren in een Franstalige culturele ruimte.

43 Voor uitgebreide beschrijving en analyse: S. Van Hoof & J. Jaspers, *Hyperstandaardisering [...]*.

taalstandaardisering meest fanatieke periode, particularistische consideraties aanwezig in de teksten van taalijveraars.⁴⁴ Velen onder hen waren professionele dialectologen die Vlaamse dialecten voorstelden als respectabele, zij het volkse, uitdrukkingsvormen die men niet diende af te zweren maar in gepaste omstandigheden moest gebruiken – met dien verstande dat Vlamingen het Standaardnederlands zouden hanteren in publieke en gecultiveerde omgangsvormen. Men bleef ook piekeren over de mate waarin men officiële termen (schepen) en typisch Vlaamse woorden en zegswijzen (koers, vijgen na Pasen) al dan niet tot de algemene Nederlandse woordenschat mocht rekenen. Dit was niet alleen ingegeven door de twijfel bij veel Vlamingen over de vaak erg radicale verwerping, door taalijveraars, van Vlaams taalgebruik als onzuiver of te lokaal, maar ook tekenend voor het feit dat taalijveraars die twijfel niet helemaal onterecht vonden (zij het doorgaans niet zwaarwegend genoeg om er rekening mee te

- > Lied uit de A.B.N.-film *Jongens zoals wij* (1956, regie Mark Liebrecht). Met de steun van sponsors uit het zakenleven en de industrie produceert de A.B.N.-centrale van Hein Beniest reportages (bv. over de marsen op Brussel), reclamespots en langspeelfilms die in scholen en culturele organisaties worden vertoond. Naast *Jongens zoals wij* verschijnen titels als *Moeder, wat zijn wij rijk* (1957), *Kinderen in Gods hand* (1958), *Zwerfers in het land der dromen* (1959), *Brigands voor outer en heerd* (1961), en *Zomercapriolen* (1963). In *Jongens zoals wij* overtuigt een klas dertienjarigen, aangemoedigd door de idealistische taalleraar Storms, de schooldirectie om A.B.N. te gaan praten. De conservatieve leerkracht Blomme is het daar niet mee eens en jaagt onder meer een geit door het klaslokaal dat het bordje “Ik spreek geen A.B.N.” om de nek draagt. Aan het eind van de film blijft de geit als enige ‘dialectspreker’ over. [de Crans V.Z.W. Antwerpen]

A. B. N.-Lied
Uit de A. B. N. Film: "Jongens zoals wij".

van Ben PELEMAN Muziek van Jef VAN

Gaande beweging. Opgevoerd. Fris en vrolijk

1. Jongl ren Vlaan. den: oer
2. Jongl ren Vlaan. den: oer

taal. Schenk het woord sijn loog - ste praal. Mast: sijn kants tot leue en
taal. Schoot het woord tot glos - enj ataal. Mast: tot wyl - den Vlaan. de

/// KEERKANT:

leue. Zet - di taal oer gen - den glos - wyl. A. B. N.
meest. A - di taal oer di - gen wyl.

kin - ko rei. Wyl - se kin - te. Vlaan - se wyl. A - di van het dact - or woord.

de V. Z. W. Antwerpen. 1956 Alle rechten voor

44 S. Van Hoof & J. Jaspers, *Hyperstandaardisering* [...], pp. 102-108.

houden).⁴⁵ De uitspraak van het Nederlands in Vlaanderen bood in dat opzicht enig soelaas, aangezien zelfs de meest vurige pleitbezorgers van het Standaardnederlands het erover eens waren dat afwijken van de typisch Nederlandse tongval toegelaten, zo niet verplicht was. De uitspraak in het Noorden was immers sinds het begin van de 20ste eeuw zo sterk aan het evolueren,⁴⁶ dat men in Vlaanderen herhaaldelijk waar-schuwde om zeker niet “*de gemeenzame Hollandse praattaal ten troon [te] verheffen*”.⁴⁷ In het veelbekeken televisieprogramma *Hier spreekt men Nederlands* leerden kijkers dat ze “*de Noordnederlanders [niet] zonder meer [moesten] napraten*”, “*omdat ze een indruk wekken van gemaaktheid*”.⁴⁸ Ook Edgard Blancquaert schreef in zijn *Praktische uitspraakleer* dat de “*typisch Noordnederlandse intonatie of toonhoogtebeweging (...) wij Vlamingen niet kunnen navolgen op straf van onnatuurlijkheid*”.⁴⁹ De uitspraak bood taal-ijsveraars met andere woorden de geknipte kans om te slaan én zalven: ze verketterden Vlaamse woorden omdat Nederlanders die niet zouden begrijpen, maar lieten Vlamingen volop een particuliere uitspraak nastreven omdat die in hun ogen een uniforme norm aanhield die de Nederlanders lieten varen.

Het mag in het licht van deze blijvende tegenstellingen niet verbazen dat Van Hoof en Jaspers concluderen dat de standaardiseringsijver in Vlaanderen gemengde effecten heeft gehad. Het taalattitude-onderzoek sinds de jaren 1970 toont aan dat Vlamingen doordrongen zijn geraakt van de beelden over taal die centraal stonden in de A.B.N.-campagne: Vlamingen associëren Standaardnederlands consequent met statusge-relateerde kenmerken als ‘beschaafd’, ‘waardevol’, ‘intelligent’ en ‘succesvol’, en met spreken in publieke, formele of institutionele contexten.⁵⁰ Samen met het feit dat het geschreven taalgebruik in Vlaanderen een significante convergentie heeft door-gemaakt met zijn Nederlandse pendant,⁵¹ moet men ook het grootschalige dialect-

45 S. Van Hoof & J. Jaspers, *Hyperstandaardisering* [...]; J. Jaspers & S. Van Hoof, *In principe is er niks op tegen. Retorische tolerantie voor Vlaamse inbreng in het Nederlands in de twintigste eeuw*, in: T. Colleman, J. De Caluwe, V. De Tier & A.S. Ghyselen (eds.), *Woorden om te bewaren. Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen*, Gent, 2018, pp. 713-726.

46 H. Van De Velde, *Variatie en verandering in het gesproken Standaard-Nederlands (1935–1993)*, Nijmegen, 1996.

47 J. Pauwels, *In hoeverre geeft het Noorden de toon aan?*, in: *Nu Nog*, jg. 2, 1954, pp. 1-9.

48 J. Florquin, *Hier spreekt men Nederlands*. Dialoogtekst, in: *Bouw*, jg. 11, 1965, pp. 36-38.

49 E. Blancquaert, *Praktische uitspraakleer van de Nederlandse taal*, Antwerpen, 1969, p. 28.

50 Zie onder meer K. Deprez, *Naar een eigen identiteit: resultaten en evaluatie van tien jaar taalsociologisch en sociolinguïstisch onderzoek betreffende de Standaardtaal in Vlaanderen*,

KU Leuven, 1982; G. Geerts, J. Nootens & J. van den Broeck, *Opinies van Vlamingen over dialect en standaardtaal*, in: G. Geerts & A. Hagen (eds.), *Sociolinguïstische Studies*, jg. 1, 1980, pp. 233-256; B. Meeus, *A diglossic situation: standard vs dialect. The case of Dutch in Belgium, Especially in relation to urbanization*, Trier, 1974; R. van Bezooijen, *Dialectattitudes in Vlaanderen en Nederland*, in: J. De Caluwe et al. (eds.), *Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal*, Gent, 2004, pp. 777-788; R. Vandekerckhove, *Structurele en sociale aspecten van dialectverandering*, Gent, 2000.

51 D. Geeraerts, S. Grondelaers & D. Speelman, *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat*, Amsterdam, 1999.

- ^ Reclameposter van de Belgische spoorwegen voor hun deelfietsen ('blue bikes'), met fictieve halte 'De bomma' i.p.v. standaardtig 'oma' of 'grootmoeder'. Gelijkaardige posters vermelden haltes als 'Ongelooflijk toffe botten'. Met dit soort taalgebruik sluit de NMBS aan bij het frequent gebruik van Vlaamse taal in commerciële productformuleringen. Vergelijkbaar taalgebruik komt voor in sensibiliseringscampagnes van de Vlaamse overheid ("Gene zever" kondigde in oktober 2010 bv. de lancering van de speekseltest aan voor automobilisten), en in reclame voor de Nationale Loterij ("Ge moogt gerust zijn") of De Lijn ("Ge zijt nen engel"). Meestal bevat deze reclame zowel Vlaamse als standaardtalige productformuleringen: reclamemakers rekenen erop dat Vlaamse consumenten gevoelig zijn voor de persuasieve effecten van Vlaams én Standaardnederlands. [NMBS, 2011]

verlies wellicht zien als gedeeltelijk het gevolg van de propaganda waarin men Vlaamse dialecten afschilderde als (weliswaar gezellige) relicten uit het verleden. Deze uitkomsten wijzen op het succes van de integrationistische doelstelling, maar uit het gesproken taalgebruik van Vlamingen mag blijken hoezeer ook de particularistische strekking aanwezig is gebleven in het Vlaamse taallandschap. Veel Vlamingen ontwikkelden immers wat David Britain een 'compromisvariëteit' noemt, een variëteit die

"is shaped by contact between local, regional, interregional, and other, including standard, varieties",⁵² of wat bij ons als een 'tussentaal', 'gemengd Nederlands', of 'Vlaams' wordt omschreven, en waarin dialectische met standaardtalige kenmerken vermengd worden.⁵³ Kon deze contactvariëteit in eerste instantie nog op clementie rekenen als een soort van 'intertaal' – een stadium in het leerproces waarbij Vlaamse dialectsprekers langzaam het Algemeen Nederlands onder de knie krijgen – dan beschouwde men ze na verloop van tijd meer en meer als een ernstig probleem. Het leek er namelijk op dat ze zich 'stabiliseerde': ze werd voor veel Vlamingen het eindstadium, vanaf de jaren 1990 en 2000, en ze raakte bovendien meer en meer genormaliseerd in televisiefictie, reclame en de entertainmentindustrie.

Naast de hogervermelde klachten van allerlei opiniemakers zorgde de groeiende populariteit van dit Vlaams, ten nadele van het gesproken Standaardnederlands, voor hypothesen waarin men oppert dat het proces van taalstandaardisering in Vlaanderen, zoals in andere West-Europese taalgieden, op zijn laatste benen loopt.⁵⁴ Stefan Grondelaers, Roeland van Hout en Dirk Speelman suggereren dat Vlaanderen met een 'standaardtaalvacuüm' kampt: het Algemeen Nederlands is een virtuele variëteit die haast niemand, nieuwsankers en VRT-presentatoren daargelaten, nog dagelijks gebruikt, terwijl Vlamingen geen andere manier van spreken consequent aanduiden als 'best' of 'mooist' in experimenten die hen uitnodigen om het regionaal gekleurde maar formele Nederlands van leerkrachten te beoordelen.⁵⁵ Dat de propaganda voor het Standaardnederlands vanaf de jaren 1980 is beginnen afnemen, en zelfs werd bespot in televisiefictie,⁵⁶ lijkt inderdaad aan te geven dat taalstandaardisering als idee en concrete actie langzaam maar zeker uitdooft. De Vlaamse situatie vertoont wat dat betreft parallellen met bevindingen over destandaardisering elders in Europa.⁵⁷ Anderen opperen dat we niet zozeer met destandaardisering te maken hebben als wel met een proces van 'demotisering'⁵⁸ waarin het idee van een

52 D. Britain, One foot in the grave? Dialect death, dialect contact, and dialect birth in England, in: *International Journal of the Sociology of Language*, jg. 196, 2009, pp. 121-155, p. 122.

53 J. Jaspers, Wat is tussentaal? <http://www.taalcanon.nl/vragen/tussentaal/>

54 J. van der Horst, *Het einde van de Standaardtaal*, Amsterdam, 2008; R. Willemyns, *Dutch. Biography of [...]*; S. Grondelaers & R. van Hout, The standard language situation in the Low Countries, in: *Journal of Germanic Linguistics*, jg. 23, 2011, pp. 199-243.

55 Zie ook S. Grondelaers, R. van Hout & D. Speelman, *A perceptual typology of standard language situations in the Low Countries*, in: T. Kristiansen & N. Coupland (eds.), *Standard languages and language standards in a changing Europe*, Oslo, 2011, pp. 199-222.

56 S. Van Hoof, *Feiten en fictie. Een sociolinguïstische analyse van het taalgebruik in fictieseries op de Vlaamse Openbare Omroep (1977-2012)*, Gent, 2015.

57 A. Deumert & W. Vandenbussche (eds.), *Germanic standardizations: past to present*, Amsterdam-Philadelphia, 2003; N. Coupland & T. Kristiansen, *Critical perspectives on language (de)standardisation*, in: T. Kristiansen & N. Coupland (eds.), *Standard languages [...]*, pp. 11-35.

58 N. Coupland & T. Kristiansen, *Critical perspectives [...]*, p. 28; T. Kristiansen, Language attitudes and language politics in Denmark, in: *International Journal of the Sociology of Language*, jg. 159, 2003, pp. 57-71; K. J. Mattheier, *Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in modernen europäischen Standardsprachen*, in: K.J. Mattheier & E. Radtke (eds.), *Standardisierung und*

standaardtaal intact blijft maar een nieuwe variëteit dat label toegeschreven krijgt. Het Vlaams wordt in dit opzicht door sommigen beschreven als een “opkomende standaard”⁵⁹ of als een autonoom standaardiserende variëteit⁶⁰ die uiteindelijk de rol van het Standaardnederlands in Vlaanderen zal overnemen:

“[Er] lijkt er een groeiende groep Vlamingen te zijn die (...) zonder schroom meer en meer omgangstaal gebruiken in situaties waar volgens de traditionele taalpropaganda informele standaardtaal zou moeten worden gesproken. [Daarom] is het misschien niet onrealistisch om te verwachten dat de grotendeels virtuele informele standaardtaal in Vlaanderen – een weliswaar door het beleid gewenste, maar in de praktijk weinig gesproken taal – de baan zal moeten ruimen voor, of meer en meer beïnvloed zal worden door de reële standaardtaal voor de informele communicatie in Vlaanderen, de omgangstaal.”⁶¹

Dergelijke hypothesen krijgen ruggensteun van onderzoek dat op een attitudinele verandering wijst onder Vlamingen, die in experimenteel onderzoek typisch Vlaamse fragmenten (iets) positiever beoordelen dan vroeger.⁶²

Desondanks doen weinig signalen vermoeden dat Vlamingen weldra hun dagelijkse, informele Vlaams als een aparte taal zullen erkennen naast het Nederlands, zoals de Zuid-Afrikanen dat hebben gedaan met het Afrikaans (zie verder). Naast de eerder vermelde en vaak luidruchtige bijval van Vlaamse intellectuelen voor het Standaardnederlands als baken van beschaving en ‘hoge’ cultuur, valt in een reeks discoursanalytische studies op dat het Standaardnederlands tot nader order de officieel ondersteunde norm blijft in het Vlaamse onderwijs.⁶³ Net zo goed presenteren de media zich regelmatig als behoeders van het Standaardnederlands, zeker wanneer ze over taalkundig onderzoek rapporteren.⁶⁴ Taaletnografisch onderzoek wijst er

Destandardisering Europäischer Nationalsprachen, Frankfurt am Main, 1997, pp. 1-9.

59 S. Grondelaers, R. van Hout & P. van Gent, Destandardization is not destandardization, in: *Taal & Tongval*, jg. 68, 2016, pp. 119-149 (onze vertaling).

60 K. Plevoeets, *Van hetzelfde laken een pak*, in: K. Absillis et al., [...], pp. 189-224.

61 J. De Caluwe, Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen, in: *Nederlandse Taalkunde*, jg. 14, pp. 8-25, p. 19; nadruk in origineel.

62 S. Grondelaers & D. Speelman, *Can speaker evaluation return private attitudes towards stigmatised varieties?*, in: T. Kristiansen & N. Coupland (eds.) *Standard languages [...]*, pp. 171-192; zie ook R. Willemys, *Dutch. Biography of [...]*, p. 245; S. Grondelaers, R. van Hout & P. van Gent, *Destandardization [...]*.

63 S. Delarue & J. De Caluwe, *Eliminating social inequality by reinforcing standard language ideology?*, in: *Current Issues in Language Planning*, jg. 16, 2015, pp. 8-25; J. Jaspers, *Modelling linguistic diversity at school*, in: *Language Policy*, jg. 14, 2015, 109-129. Recent is de focus in het onderwijs meer en meer komen te liggen op het benadrukken van ‘Nederlands’ zonder meer ten opzichte van het gebruik van andere talen.

64 J. Jaspers, *From unwanted to so-called expertise: ideologising sociolinguistics in contemporary mainstream media*, in: *Science Communication*, jg. 36, 2014, pp. 570-592. Het recente Vlaamse regeerakkoord vermeldt dat het tot de opdracht van de VRT behoort om “het hoogste be-

daarnaast op dat het Standaardnederlands weliswaar niet regelmatig wordt gebruikt, maar dat Vlamingen doordrongen zijn van het belang ervan: zo blijken Vlaamse leerkrachten regelmatig het belang van het Standaardnederlands te benadrukken (op z'n minst als abstract doel), respect te hebben voor collega's die het spreken en negatief te oordelen over collega's en leerlingen die dialect gebruiken in de klas.⁶⁵ Ook leerlingen onderstrepen regelmatig de waarde van het Standaardnederlands, en schakelen in hun dagelijks taalgebruik gewoontegetrouw tussen een relatief meer standaardtalige en een relatief meer dialectische spreekstijl, afhankelijk van de formaliteit van de situatie. Het speelse taalgebruik van leerlingen, buiten het gehoorveld van leerkrachten, haalt eveneens inspiratie uit het conventionele onderscheid tussen standaardtalige en dialectische spreekstijlen.⁶⁶ Buiten het onderwijs laten acteurs die op een typisch Vlaamse manier spreken in fictieseries noteren dat ze Standaardnederlands erg belangrijk vinden, terwijl de observeerbare talige variatie in die fictieseries op zijn beurt het onderscheid en de functieverdeling tussen standaardtalige en dialectische spreekstijlen reflecteert.⁶⁷

Dergelijke resultaten wijzen op een blijvende waardering voor het Standaardnederlands, ondanks het soms negatieve imago ervan als 'stijf' of 'arrogant', en hoewel men het niet altijd even vaak gebruikt als men het waardeert. Ze illustreren bovendien dat als Vlamingen alterneren tussen verschillende spreekstijlen, zowel op een conventionele als meer speelse manier, ze daarbij voortdurend rekening houden met het Standaardnederlands als een soort van ijkpunt. Duidelijk is ook dat wie liever geen Standaardnederlands spreekt, niet resoluut voor dialect kiest, maar de voorkeur geeft aan taalgebruik dat noch helemaal dialectisch, noch helemaal standaardtalig is.

Het moet ook gezegd dat de afstand tussen opiniemakers en taalkundigen minder groot is dan de soms heftige stellingnames laten vermoeden. Zo ligt de frontlijn van het verzet tegen een eventuele destandaardisering of demotisering niet zo duidelijk tussen opiniemakers aan de ene kant en taalkundigen aan de andere, aangezien verschillende taalkundigen dat verzet niet ongenegen lijken. Wim Vandenbussche betwistte bijvoorbeeld de stelling dat *"taalvariatie (...) de nieuwe mantra [is] in de taalkunde"* in een debat op het Colloquium Neerlandicum aan de KU Leuven op 29 augustus

lang aan de Nederlandse standaardtaal [te hechten] en (...) dit tot uiting [te brengen] in haar aanbod" (Regeerakkoord Vlaamse Regering 2019-2024, p. 187).

65 J. Jaspers, Tussen meervoudige vuren. De implementatie van eentalig taalbeleid in een context van taaldiversiteit, in: *Pedagogische Studiën*, jg. 92, 2015, pp. 344-359; S. Delarue, *Bridging the policy-practice gap*, Gent, 2016; I. Van Lancker, The reflexive imperative among high-achieving adolescents, in: *AILA Review*, jg. 29, 2016, pp. 114-140; I. Van Lancker, *Een linguïstisch-etnografische analyse van het hedendaags gesproken Nederlands op een Oost-Vlaamse secundaire school*, Gent, 2017.

66 I. Van Lancker, *Een linguïstisch-etnografische analyse [...]*; J. Jaspers, Talking like a zero-lingual: ambiguous linguistic caricatures at an urban secondary school, in: *Journal of Pragmatics*, jg. 43, 2011, pp. 1264-1278; J. Jaspers, Stylizing Standard Dutch by Moroccan boys in Antwerp, in: *Linguistics and Education*, jg. 17, 2006, pp. 131-156.

67 S. Van Hoof, *Feiten en fictie [...]*.

2018. Geen enkele taalkundige is hem namelijk bekend *“die zich afzijdig houdt en ‘alles kan, alles mag’ omarmt”*.⁶⁸ Maar hij wees binnen- en buitenlandse neerlandici tegelijk op hun verantwoordelijkheid: als ze het Standaardnederlands willen verdedigen, zullen ze een nieuwe voorvechter moeten afvaardigen. Want er is

“op dit ogenblik nauwelijks een instantie te noemen die die rol op wil nemen. De VRT is taalpaus tegen wil en dank, en wil af van die stempel. De Taalunie (...) is volgens velen niet langer de onverdachte pleitbezorger van de standaardtaal (...) Er ligt een wijd gapend gat open voor een spreekbuis en pleitbezorger van de standaardtaal.”

De Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde nam die rol onlangs op *“met enig succes”*, stipt academielid Vandenbussche aan, *“evenwel zonder duidelijk mandaat van de bredere neerlandistiek”*. De Academie staat klaar, lijkt de suggestie, mocht men zo'n opdracht formuleren. Ook in de uitnodiging voor een op 10 november 2018 tevens aan de KU Leuven opgezet debat over de voor- en nadelen van taaldiversiteit, stipten de taalkundige organisatoren aan dat *“nogal wat (...) sociolinguïsten zich vandaag laatdunkend (...) uitlaten”* over de standaardtaal-ideologie van de 19de en de 20ste eeuw. Nochtans, merken de organisatoren op, had die ideologie

*“haar oorsprong in het geloof in het verlichtingsideaal van een liberale Leitkultur, en werkte [ze] als een dam tegen tribaal particularisme dat religieus en wetenschappelijk obscurantisme in stand hielp houden, en politieke tirannie. Dat was een van de belangrijkste redenen voor de verfransing van Frankrijk of tegen het Vlaamse particularisme in de late 19e eeuw.”*⁶⁹

Er bestaan, kortom, spanningen binnen het vakgebied, waarin verschillende stemmen zich zorgen maken om het lot van het Standaardnederlands in Vlaanderen.

Het beeld dat naar voren komt uit het beschikbare onderzoek en uit het recente publieke debat is dus dat er een ruime waardering bestaat zowel voor het Standaardnederlands als voor een meer endogeen Vlaams. Hoewel het mogelijk is om dat te zien als, enerzijds, een teken dat de dagen van taalstandaardisering als idee geteld zijn (in het scenario van de 'destandaardisering'), of, anderzijds, als het sein dat de gloriédagen van het Vlaams in aantocht zijn (in het 'demotiserings'-scenario), riskeren dergelijke verklaringen relatief homogene ideologische tijdperken op te roepen. Onderliggend aan beide scripts is dat ze de attitudele inconsistentie van taalgebruikers (zoals de gelijktijdige appreciatie voor Standaardnederlands en Vlaams) voorstellen als een tijdelijke situatie, tot taalgebruikers opnieuw ideologische overeenstemming hebben

— 68 ‘Er ligt een wijd gapend gat open voor een pleitbezorger van de standaardtaal’. <http://www.onserfdeel.be/nl/blogs/detail/er-ligt-een-wijd-gapend-gat-open-voor-een-pleitbezorger-van-de-standaardtaal/>.

69 <https://www.neerlandistiek.nl/2018/11/28-november-2018-leuven-debat-taaldiversiteit-vloek-of-zegen/>.

gevonden ('er is geen standaardtaal', 'het Vlaams is de nieuwe standaardtaal') en/of hun schroom helemaal achterwege laten om resoluut hun appreciatie voor slechts één variëteit uit te drukken. Hoe meer we echter veronderstellen dat tijdperken attitudeel homogeen zijn en elkaar, eventueel met lichte overlap, netjes aflossen, des te minder aandacht er is voor de concurrerende ideeën over taal die in elk tijdperk bestaan, en die in elk tijdperk voor weifelend, inconsistent gedrag zorgen.⁷⁰ Veeleer dan als een *zero sum game*, is het nuttiger om alle tijdperken op ideologisch vlak te beschouwen als relatief rommelig en conflictueus. Om te weten hoe en waarom men taalvariëteiten wil integreren of van elkaar wil scheiden, is daarom een cultuurhistorische analyse nodig waarin men de evoluerende machtsverhouding afweegt tussen verschillende bewegingen en tendensen, en inschat welke materiële condities de relatieve groei of het wegwijzen van een bepaalde visie over taal ondersteunen.

Als we het relatieve belang van de ideeën – 'metatalige discoursen' – over Standaardnederlands en Vlaams bekijken, dan zijn er ons inziens tot hier toe weinig tekenen dat Vlamingen weldra hun omgangstalige Vlaams zullen officialiseren als een op zichzelf staande variëteit. Er zijn integendeel, ondanks de onmiskenbare impliciete erkenning van Vlaams in tal van situaties (in de audiovisuele media, de reclame, enzovoort), aanwijzingen voor een blijvende waardering van het Standaardnederlands. Als het bewustzijn van een bepaalde variëteit voor zijn bestaan in een taalgemeenschap even belangrijk is als het concrete gebruik ervan, zoals taalantropologen aangeven,⁷¹ dan is die waardering niet te onderschatten. De toenemende erkenning van een taalvariëteit als het Vlaams kan dus zeker een rol spelen in de uiteindelijke institutionalisering van die variëteit als officiële taal, en er een noodzakelijke voorwaarde voor zijn, maar het is zelden een voldoende voorwaarde: die erkenning kan tegelijk bestaan met wijdverspreide beelden die het gebruik van Vlaams voorstellen als een uitzondering op de regel, een teken van informaliteit, of een tijdelijke afwijking. Elke poging om het Vlaams te institutionaliseren als een aparte standaardtaal zou bovendien de confrontatie moeten aangaan met het diepgewortelde idee dat de Vlamingen een 'sterke' taal nodig hebben die in België kan concurreren met het Frans.⁷² Een dergelijk idee lijkt

70 R. Williams, *Marxism and literature*, Oxford, 1977; M. Meeuwis & F. Brisard, Time and the diagnosis of language change, in: *Antwerp Papers in Linguistics*, jg. 72, 1993; K. Woolard, Is the past a foreign country? Time, language origins, and the nation in Early Modern Spain, in: *Journal of Linguistic Anthropology*, jg. 14, 2004, pp. 57-80, p. 58; A. Agha, *Language and social [...]*; A. Jaffe, Indeterminacy and regularization, in: *Sociolinguistic Studies*, jg. 3, 2009, pp. 229-251; P.V. Kroskrity, *Language ideologies [...]*.

71 A. Agha, *Language and Social [...]*.

72 Vandaag mag het idee dat het Frans een taal van universele envergure is weliswaar aan kracht hebben ingeboet tegenover het begin van de zoste eeuw, toen onder meer Kardinaal Mercier het nog promoveerde als intellectueel en cultureel superieur aan het Nederlands. Toch is dat idee zijn vitaliteit niet verloren als we rekening houden met de kritiek die sommige Franstalige ouders krijgen als ze hun kinderen naar het Nederlandstalig onderwijs sturen om daar een 'nutteloze' taal te leren of één die 'minder rijk is dan het Frans' (zie bv. L. Van Mensel, Being a francophone parent with children in Dutch-medium education in Brussels. A tale of tensions and competing discourses, in:

enkel aan kracht te zullen inboeten wanneer Vlamingen zich niet meer door de politieke en culturele allure van het Frans bedreigd weten, wat op zijn beurt zou afhangen van de verdere desintegratie van de Belgische staat, van de identificatie van een gezamenlijke bedreiging, of van een toenemende verstandhouding, zo niet toenadering, tussen Vlamingen en Franstaligen. Elk van deze evoluties heeft strikt genomen niet met taalfeiten te maken.

ZUID-AFRIKA

De eerste vermelding van het Afrikaans in een taalwet of wetsartikel in Zuid-Afrika (of in een staatkundige eenheid die er historisch aan voorafging) dateert van 1925, met name van de *Wet op de Officiële Talen van de Unie* van dat jaar, die zelf overigens nog in het Nederlands was opgesteld. Vóór die datum vermeldde men in wetten waarin men talen als officieel uitriep enkel het Nederlands – dat toen nog “*Hollandsch*” genoemd werd – maar nooit het Afrikaans. Dit was bijvoorbeeld het geval in 1854 in de Oranje-Vrystaat, in 1888 in Transvaal en in 1909 in de Unie van Zuid-Afrika (daar figureerde het Nederlands samen met het Engels). De *Zuid-Afrika Wet*, die deze Unie van 1909 tussen Britse en Nederlandse Zuid-Afrikanen bezegelde, vermeldde in artikel 137: “*De engelse alsmede de hollandse talen zijn officiële talen van de Unie*”. De nieuwe wet van 22 mei 1925 amendeerde dat artikel dan door te stellen: “*Het woord ‘hollandse’ in artikel honderd zeven en dertig van de Zuid-Afrika Wet, 1909, en elders in die Wet waar dat woord voorkomt, wordt hierbij verklaard het Afrikaans in te sluiten*”. Zelfs in 1925 werd het Afrikaans dus nog als onderdeel van het Nederlands gezien, maar het was wel een eerste belangrijke wettelijke vermelding.

Zoals we hieronder uiteenzetten was de stap van 1925 het resultaat van iets wat aan het einde van de 19e eeuw, zo niet eerder, begonnen was, en duurde het nog tot 1983 vooraleer het achterliggende idee van een volledige afscheiding van het Afrikaans ten opzichte van het Nederlands, volledig uitgewerkt was. Gerald Stell vat de brede geschiedenis van de officieel erkende afscheiding van het Afrikaans ten opzichte van van het Nederlands goed samen wanneer hij schrijft: “*from the mid 19th century up to the mid 20th century (...) there was a gradual transition from Dutch to Afrikaans as the official norm*”.⁷³

Linguistic Minorities and Society, jg. 7, 2016, pp. 195-211). Ook de regelmatige taalattitudemetingen van Franstalige leerlingen in België lijken erop te wijzen dat deze laatsten het Nederlands over het algemeen wel nuttig vinden, maar niet mooi, en cultureel onbelangrijk in vergelijking met andere talen (cf. L. Mettwie & R. Janssens, *Language use and language attitudes in Brussels*, in: D. Lasagabaster & Á. Huguet (eds.), *Multilingualism in European bilingual contexts. Language use and attitudes*, Bristol, 2007, pp. 117-143; S. Theissen & Ph. Hilgsmann, Het Nederlands in Wallonië. Frans alleen volstaat niet meer / Le néerlandais en Wallonie. Le français ne suffit plus, in: *De Franse Nederlanden / Les Pays-Bas français*, jg. 25, 2000, pp. 32-47).

⁷³ G. Stell, From Kitaab-Hollandsch to Kitaab-Afrikaans: The evolution of a non-white literary variety at the Cape, in: *Stellenbosch Papers in Linguistics*, jg. 37, 2007, pp. 89-127, p. 90. Andere bronnen waarop onze uiteenzetting gebaseerd is, zijn (tenzij specifiek aangegeven): W. Carstens, *Die*

No. 8, 1925.]	ACT	No. 8, 1925.]	WET.
	<p>To remove doubts as to the meaning of the word "Dutch" in Section one hundred and thirty-seven of the South Africa Act, 1909, and wheresoever else that word occurs in the said Act.</p>		<p>Om twijfel aangaande de betekenis van het woord "hollands" in Artikel honderd zeven en dertig van de Zuid-Afrika Wet 1909, en elders in die Wet waar dat woord voorkomt, weg te nemen.</p>
Preamble.	<p>WHEREAS doubts have arisen as to the meaning of the word "Dutch" in the South Africa Act, 1909;</p> <p>AND WHEREAS it is expedient to remove such doubts;</p>	<p>ANDEMAAL er twijfel ontstaan is aangaande de betekenis van het woord "hollands" in de Zuid-Afrika Wet, 1909;</p> <p>EN NADERMAAL het dienstig is die twijfel weg te nemen;</p>	
	<p>BE IT ENACTED by the King's Most Excellent Majesty, the Senate and the House of Assembly of the Union of South Africa, as follows:—</p>	<p>ZIJ HET BEPAALD door Zijn Majesteit de Koning, de Senaat en de Volksraad van de Unie van Zuid-Afrika, als volgt:—</p>	
Meaning of word "Dutch" in South Africa Act, 1909.	<p>1. The word "Dutch" in section one hundred and thirty-seven of the South Africa Act, 1909, and wheresoever else that word occurs in the said Act, is hereby declared to include Afrikaans.</p>	<p>1. Het woord "hollands" in artikel honderd zeven en dertig van de Zuid-Afrika Wet, 1909, en elders in die Wet waar dat woord voorkomt, wordt hierbij verklaard het Afrikaans in te sluiten.</p>	<p>Betekenis van het woord "hollands" in de Zuid-Afrika Wet 1909.</p>
Short title and date of commencement.	<p>2. This Act may be cited for all purposes as the Official Languages of the Union Act, 1925, and shall be deemed to have been in operation from the thirty-first day of May, 1910.</p>	<p>2. Deze Wet kan voor alle doeleinden worden aangehaald als de Wet op de Officiële Talen van de Unie, 1925, en wordt van kracht geweest te zijn vanaf de een en dertigste dag van Mei 1910.</p>	<p>Korte titel van inwerking-treding</p>

^ Wet van 27 mei 1925 op de Officiële Talen van de Unie. Met deze wet wilde de wetgever de taalbepalingen uit de constitutie van 1909, die Afrikaners en Britse Zuid-Afrikanen voor het eerst verbonden had in één land, de Unie van Zuid-Afrika, retroactief verduidelijken. De wet van 1925 was nog steeds in het Nederlands (en het Engels), niet in het Afrikaans, opgesteld. Het is de eerste belangrijke Zuid-Afrikaanse wettekst waarin het 'Afrikaans' enige legale erkenning kreeg, al werd de taal er nog steeds in voorgesteld als een taalcategorie die door het Nederlands ("Hollands" genoemd) ingesloten wordt, met andere woorden als een onderdeel of dialect ervan. [Buitengewone Staatskoerant van de Unie van Zuid-Afrika, 27 mei 1925, p. ii]

— storie van Afrikaans, Pretoria, 2017 (Deel 1), 2019 (Deel 2); C. de Vooyo, *Geschiedenis van de Nederlandse taal*, Groningen, 1970; A. Deumert, *Language standardization and language change: the dynamics of Cape Dutch*, Amsterdam, 2004; T. du Plessis, *Afrikaans in beweging*, Bloemfontein, 1986; H. Giliomee, *The Afrikaners: biography of a people*, Charlottesville, 2010; F. Hendricks, *The potential advantage of an egalitarian view of the varieties of Afrikaans*, in: K.K. Prah (ed.), *Mainstreaming Afrikaans regional varieties*, Kaapstad, 2012, pp. 43-62; F. Hendricks & C. Dyers (eds.), *Kaaps in fokus*, Stellenbosch, 2016; J.C. Kannemeyer, *Die Afrikaanse bewegings*, Pretoria, 1974; M. Kriel, *Loose continuity. The post-apartheid Afrikaans language movement in historical perspective*, London, 2013; K. McCormick, *Language in Cape Town's District Six*, Oxford, 2002; E.C. Pienaar, *Die triomf van Afrikaans*, Kaapstad, 1943; B. Meiring, & E.O. Saal, *Afrikaans als funktionele variëteit*, in: H.J. Pieterse (ed.), *Taalvariasie en taalpolitiek*, Pretoria, 2006, pp. 221-30; G. Odendaal, *Moet Afrikaans geherstandaardiseer word?*, in: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, jg. 54, 2014, pp. 656-74; F.A. Ponielis, *The development of Afrikaans*, Frankfurt, 1993; *Nederlands in Afrika*, in: N. van der Sijs (ed.), *Wereldnederlands*, Den Haag, 2005, pp. 15-30; G. Stell, X. Luffin & M. Rakiap, *Religious and secular Cape Malay Afrikaans*, in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, jg. 163, 2007, pp. 319-53; J.C. Steyn, *Tuiste in eie taal: die behoud en bestaan van Afrikaans*, Kaapstad, 1980; *Afrikanernasionalisme en die keuse tussen Afrikaans en Nederlands als kultuurtaal*, in: *South African Journal of Linguistics*, jg. 14, 1996, pp. 7-24; *Taalboek sal skerp reaksie uitlok*, in: *Die Burger*, jg. 2, september 1998, p. 2; *Die Afrikaans van die Bijbelvertaling van 1933*, in: *Acta Theologica Supplementum*, jg. 12, 2009, pp. 130-56; 'Ons gaan 'n taal maak': Afrikaans sedert die Patriot-

Het Nederlands had structureel voet aan grond gekregen in Zuid-Afrika vanaf 1652, toen een groep emigranten zich voor het eerst permanent aan de Kaap vestigde.⁷⁴ Het ontstaan en de taalkundige ontwikkeling van het Afrikaans uit het Nederlands, eerst in de zuidwestelijke Kaapregio en later ook elders, is het onderwerp geweest van veel wetenschappelijke discussie. De gangbare wetenschap hield lang, en tijdens de apartheid om voor de hand liggende politiek-ideologische redenen, vast aan de hypothese van een weliswaar versnelde maar toch zuiver interne ontwikkeling uit het Nederlands. Recentere analyses tonen aan dat onder andere Khoesantalen, Zuid-Afrikaans Maleis, Bantoetalen en Portugees Creool een sterke rol gespeeld hebben.⁷⁵ Net zoals voor het taalgebruik in Vlaanderen belangt ons niet zozeer de geschiedenis van de waarneembare taalkundige kenmerken van het Afrikaans aan, maar wel de concurrerende, hegemonische metatalige discoursen die ervoor pleitten, of juist niet, om het Afrikaans als een afzonderlijke taalcategorie van het Nederlands te beschouwen en 'af te kondigen'. Een essentieel kenmerk van dit soort expliciete afscheiding van een taal is de redenering dat een gescheiden standaardisering niet alleen mogelijk maar ook noodzakelijk is, om zo te komen tot een eigen taalvorm voor gebruik in het overheidsapparaat, de administratie, het onderwijs en de 'hoge', geschreven cultuur. Het is in dit verband belangrijk om op te merken dat in de racistische logica waarin de Zuid-Afrikaanse samenleving werd uitgebouwd in de betrokken periode, de autoriteit en macht voor de afscheiding en daaraan verbonden standaardisering van het Afrikaans een voorrecht waren van witte sprekers, die andere variëteiten van de zich ontwikkelende taal negeerden. Zoals Deumert aantoonde is het deze raciale hegemonie in het historische proces van de afscheiding en standaardisering van het Afrikaans sinds de 19de eeuw die ervoor gezorgd heeft dat het Standaardafrikaans in de 20ste eeuw de stempel van witte etniciteit en van apartheidstaal is gaan dragen.

jare, Pretoria, 2014; R. van den Berg, *Standard Afrikaans and the different faces of 'Pure Afrikaans' in the twentieth century*, in: N. Langer & W. Davies (eds.), *Linguistic purism in the Germanic languages*, Berlin, 2005, pp. 144-65; P. van Eeden, *Afrikaans hoort by Nederlands*, Howick, 1998; Nederlands wás taal van Afrikaners, in: *Rapport Weekliks*, 19 juli 2015; M. van Heerden, *Afrikaaps: A celebratory protest against the racialised hegemony of 'Pure' Afrikaans*, Stellenbosch, 2016; J. Van Keymeulen, *Standaardisatie en de-standaardisatie [...]*; C. van Rensburg, *Creating a standardised version of Afrikaans, the first 50 years*, in: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, jg. 55, 2015, pp. 319-42; V. Webb, *Constructing an inclusive speech community from two mutually excluding ones: the third Afrikaans language movement*, in: *Tydskrif vir Letterkunde*, jg. 47, 2010, pp. 106-12.

74 Volgens sommigen al wat eerder, namelijk tijdens het aanmeren van de V.O.C.-schepen. G.S. Nienaber, *Die ontstaan van Khoekhoe-Afrikaans*, in: G. Olivier & A. Coetzee (eds.), *Nuwe perspektiewe op die geskiedenis van Afrikaans*, Halfweghuis, 1994, pp. 139-52; C. van Rensburg, *The earliest Khoi Afrikaans*, in: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, jg. 56, 2016, pp. 1-23.

75 Overzichten van de waaijer aan linguïstische hypothesen over de geschiedenis van het Afrikaans zijn te vinden in P.T. Roberge, *Afrikaans: considering origins*, in: R. Mesthrie (ed.), *Language in South Africa*, Cambridge, 2002, pp. 79-103; R. van Sluijs, *Afrikaans*, in: S.M. Michaelis, P. Maurer, M. Haspelmath & M. Huber (eds.), *Atlas of pidgin and creole languages: English-based and Dutch-based languages*, Oxford, 2013, pp. 285-296.

Het institutionaliseren van taal, te begrijpen als afscheiding via standaardisering, vereist altijd naamgeving. Van 1652 tot het midden van de 18de eeuw verwees men doorgaans met etiketten als “*gebroken Hollands*” en “*keuken-Hollands*” naar de zich ontwikkelende variëteit, waarmee men de nadruk legde op de vermeende gebrekkigheid ervan. Pas vanaf ongeveer 1760 vonden taalnamen ingang die veeleer de geografische afstand met Nederland opriepen, waarvan “*Kaaps Hollandsch*” de belangrijkste was. In het begin van de 19de eeuw werd dit glossoniem geleidelijk aan, en aanvankelijk slechts schoorvoetend, vervangen door “*Afferkaans Hollandsch*” of “*Afrikaans Hollandsch*”, dat men op zijn beurt na de jaren 1870 afkortte tot haar bijvoeglijke naamwoord “*Afrikaans*” (dat een zelfstandig naamwoord is geworden).

Op het vlak van het gebruik hielden in de lange periode tussen de 17de eeuw en het begin van de 19de eeuw uitgesproken patronen van diglossie stand: Nederlands was de zogenaamd ‘hoge’ taal, die men gebruikte voor de schriftelijke communicatie, justitie, de administratie, het merendeel van de creatieve literatuur en in de Gereformeerde Kerk (inclusief de Bijbel, zie verder). Het Kaaps Hollandsch (soms benoemd met andere glossoniemen), was heel die tijd de ‘lage’ taal die men verkoos voor alle informele communicatie en die men slechts occasioneel schreef. De komst van de Britten in 1806 maakte die diglossie structureel complexer, met het Afrikaans als de ‘volkstaal’ aan de ene kant, en aan de andere kant zowel het Nederlands (dat men gebruikte in de kerk, de meeste private scholen en enkele media), als het Engels als ‘cultuurtalen’.⁷⁶

In de 19de eeuw bemoelijkten de Britse overheersers aan de Kaap de contacten tussen Afrikaners en Nederland in de hoop hun herinneringen aan een Hollands verleden en gevoel van verwantschap uit te wissen. Tegen het einde van de 19de eeuw waren die banden voor heel wat Afrikaners inderdaad vervaagd. Als reactie hierop werd in 1875 Die Genootskap van Regte Afrikaners (GRA) opgericht, met als missie “*te staan vir ons Taal, ons Nasie en ons Land*”⁷⁷ en als een van haar concrete doelen het Afrikaans tot een ‘hoge’ taal te maken. Dit luidde het begin in van wat historici terugblikkend “*De Eerste Afrikaanse Taalbeweging*” hebben genoemd.⁷⁸ De GRA benadrukte de taalkundige afstand die was gegroeid tussen het Afrikaans en het Europese Nederlands. Zij wezen erop dat te veel Afrikaners ongeschoold en daarom Nederlandsonkundig waren, aangezien de taal haast louter tot de school- en kerkcontext beperkt bleef. Ze pleitten er daarom voor dat het Afrikaans het Nederlands in die functies zou vervangen, waarvoor weliswaar eerst standaardisering van het Afrikaans nodig was. Voor die standaardisering schoven ze niet het Afrikaans van rond de Kaap naar voren als nieuw op te leggen taalnorm, maar wel een specifieke variëteit uit het binnenland, gesproken door veelal ongeschoolde boeren. Ze bedachten er ook een afzonderlijke

76 F.A. Ponielis, *The development* [...], p. 50.

77 J. Deloof, Honderd jaar Afrikaans, in: *Ons Erfdeel*, jg. 19, 1976, pp. 36-41, p. 37.

78 E.C. Pienaar, *Die triomf* [...]; J.C. Kannemeyer, *Die Afrikaanse bewegings* [...]; J.C. Steyn, *Tuiste* [...], ‘*Ons gaan ’n taal maak*’ [...]; T. du Plessis, *Afrikaans* [...], p. 70; F.A. Ponielis, *The development* [...], pp. 69-70; M. Kriel, *Loose continuity* [...].

spelling voor. Ze richtten zich daarbij dus op een (welbepaalde) witte variëteit van het Afrikaans, en negeerden alle andere variëteiten die zich sinds de late 17de en 18de eeuw hadden ontwikkeld, zoals het Arabisch, Maleis en Kaap Maleis Afrikaans, Griekwa Afrikaans/Oranjerivier Afrikaans en andere.⁷⁹ Ze pasten de geselecteerde variëteit ook toe in hun krant *Die Afrikaanse Patriot*, evenals in prescriptieve grammatica's, woordenboeken en religieuze publicaties. Sommigen van hen stelden zelfs voor om de Bijbel in deze variëteit te vertalen, een voorstel dat zoals we verderop aangeven als vermetel, zo niet blasfemisch werd ontvangen.⁸⁰

De meerderheid van de Afrikaners vond de taalvoorstellen van de GRA echter te verregaand. Niet alleen vond men de variëteit die de GRA uitgekozen had regionaal te specifiek en sociaal onaanvaardbaar ('te ruraal', 'te laag'), velen noemden gelijk welk Afrikaans ook ronduit ongeschikt voor enige 'hoge' functies, niet in het minst voor de Bijbel, de liturgie en de geloofsbelijdenis. Net zo vond men de GRA-spelling visueel te afwijkend van wat men gewend was bij het lezen van Nederlandse teksten.⁸¹ Er ontstonden verschillende tegenverenigingen, zoals de Zuid-Afrikaanse Taalbond, die in 1890 opgericht werd met, niet onbetekenend, een Nederlandse naam. De Taalbond was tegen enige vorm van afscheiding: ze pleitte er dus voor het Afrikaans als een dialectisch onderdeel van het Nederlands te blijven zien en wenste het Nederlands te handhaven als 'hoge' taal in de bestaande diglossieverhouding.

Uiteindelijk mislukte de taalbeweging van de GRA dus, maar opmerkelijk is wel dat sommige van de taalsuggesties van de GRA tot in het huidige Afrikaans bewaard zijn gebleven. Onder andere de dubbele ontkenning, zoals in *Hy kan nie Afrikaans praat nie*, die de GRA doelgericht in de prescriptieve standaardvorm opnam⁸² als een van de kenmerken die het Afrikaans moesten onderscheiden van het Nederlands, is sindsdien standaardtaal gebleven.

Na de Tweede Anglo-Boerenoorlog (1899-1902) voerden de Britten een agressief beleid van verengelsing door. Nederlandse scholen werden gesloten en Engels veralgemeend als enige onderwijstaal, wat de kennis van het Nederlands onder Afrikaners nog verder verzwakte. Tegelijkertijd bleef het aantal 'gekleurde' sprekers van de taal, die sinds de vroegste jaren een wezenlijke bijdrage aan de ontwikkeling van het Afrikaans hadden geleverd, groeien. Bovenop de verengelsing versterkte dit bij de Afrikaners het gevoel dat ze dringend een natie en identiteit dienden uit te bouwen. De taaldebat-

79 G. Stell, X. Luffin & M. Rakiap, Religious and secular [...]; K. McCormick, *Language in Cape* [...]; V. Webb, *Constructing* [...]; M. van Heerden, *Afrikaaps* [...].

80 Zie specifiek J.C. Steyn, *Die Afrikaans van die Bijbelvertaling* [...]; 'Ons gaan 'n taal maak' [...], pp. 175-6.

81 J.C. Steyn, *Die Afrikaans van die Bijbelvertaling* [...], p. 137.

82 H.P. Grebe, *De taal is gans het volk: taalstandaardisatie en de constructie van identiteit*, in: *Internationale Neerlandistiek*, jg. 47, 2009, pp. 21-34, p. 25; C. van Rensburg, *Creating a standardised version* [...], p. 334.

ten die deze tweede golf in de Afrikaner natievorming, beter bekend als “*De Tweede Afrikaanse Taalbeweging*”,⁸³ teweegbrachten, vonden grotendeels plaats tussen twee fracties. Eén groep zag de Afrikaans-Nederlandse diglossie, en dus het behoud van beide als behorend tot één taal, nog steeds als het beste wapen tegen de druk van het Engels en niet-witte variëteiten van het Afrikaans, omdat het Nederlands een sterkere taaltraditie had met een rijkere letterkunde en een stevige positie in de Kerk. Ze bleven ook vasthouden aan de niet-vertaalde, Nederlandstalige Bijbel.⁸⁴ Net als de integrationisten in Vlaanderen, betoogde deze fractie dus dat de strijd tegen de relevante andere – het Frans in België en het Engels en niet-witte Afrikaanse variëteiten in Zuid-Afrika – noopte tot een ‘sterke’, transnationale bondgenoot, veeleer dan tot afscheiding via afzonderlijke, lokale standaardisering. Een van de voorstanders van dit standpunt was bijvoorbeeld het Afrikaanse Taalgenootskap, opgericht in 1905.

Maar anderen merkten op dat de argumenten van de Eerste Taalbeweging meer en meer realiteit waren geworden. Ten eerste argumenteerde men dat het Afrikaans taalkundig gezien nu echt té ver van het Nederlands was afgedreven. Een tweede argument was dat het Nederlands minder dan ooit gekend was onder de vele ongeschoolde Afrikaners, wat sommigen deed besluiten dat het in Zuid-Afrika nu echt “*een dode taal*” geworden was,⁸⁵ en dat veel Afrikaners daarom beter Engels spraken dan Nederlands. Men vreesde dat Afrikaners, weliswaar met behoud van het Afrikaans als thuistaal, zich voor de formele communicatie en alles wat ‘hoge’ cultuur betrof, tot het Engels zouden wenden, en dat dat rampzalig zou zijn in de strijd tegen verengelsing en ook tot het verlies zou kunnen leiden van het witte leiderschap over de koers die het Afrikaans zou volgen. De overtuiging dat het Afrikaans als een institutionele en ‘hoge’ taal gevaloriseerd kon en moest worden, won op korte tijd sterk terrein. Een ‘verenigde identiteit’ van alle Afrikaners was plots dringend geworden, en die kon enkel bereikt worden door van hun ‘eigen’ (gesproken) taal een ‘hoge’ variëteit te maken, niet door een ‘vreemde’ zoals het Nederlands te blijven importeren.

Veel inspiratie werd in dit eerste decennium van de 20ste eeuw gehaald uit de strijd van de Vlaamse beweging tegen de overheersing van het Frans in België. De inspiratie was evenwel altijd contrastief-negatief: er werd benadrukt dat Afrikaners precies niet moesten doen wat de Vlamingen hadden gedaan. Men moest net *vér* wegblijven van elke strategie waarin men een prestigieuze taal uit het buitenland zou omarmen. Afrikaners redeneerden dat Vlamingen zich genoodzaakt hadden gevoeld om het noordelijk Nederlands als standaard te introduceren omdat hun regionale taalvariatie veel te groot was. Variatie in het Afrikaans – opnieuw geïnterpreteerd in puur witte termen waarbij de andere variëteiten werden genegeerd – werd verondersteld veel kleiner te zijn dan in het 19de-eeuwse Vlaanderen, reden waarom het introduceren

83 Onder andere J.C. Kannemeyer, *Die Afrikaans bewegings* [...].

84 R. Van den Berg, *Standard Afrikaans and the different faces* [...]; J.C. Steyn, *Die Afrikaans van die Bijbelvertaling* [...]; ‘*Ons gaan ’n taal maak*’ [...], pp. 175-6.

85 J.C. Steyn, *Afrikanernasionalisme* [...], p. 18.

^ De Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst werd in 1909 opgericht, met bewust een Nederlandse eerder dan Afrikaanse benaming en met onder meer als doel de taal- en cultuurbanden tussen Zuid-Afrika en Nederland zo veel mogelijk aan te houden. Toch kreeg ze ook als opdracht een specifieke spelling voor het Afrikaans uit te werken, wat precies een van de stappen in de afscheiding van het Afrikaans ten opzichte van het Nederlands inluide. De naam van de Academie zou pas in 1942 vertaald en gewijzigd worden naar *Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns*, zoals ze vandaag nog heet. [G. Knothe, *De Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst*, in: *Neerlandia*, jg. 7, 1913, p. 207]

van een exogene norm overbodig was.⁸⁶ Een ander contrastief argument was dat zowel het Engels als het Afrikaans een 'eenvoudige' morfologie hadden, terwijl die van het Nederlands en het Frans 'complex' was. Daardoor was Engels voor geïnteresseerde Afrikaners makkelijker aan te leren dan Nederlands, en zou het Nederlands het dus altijd verliezen van het Engels, terwijl het in Europa wel het hoofd kon bieden aan het 'even moeilijke' Frans. In een artikel uit 1914 waarin hij de taalsituatie in België en die in Zuid-Afrika vergeleek, stelde J.J. Smith: *"ons [het] hier te stry teen 'n taal [het Engels, JJ en MM] wat geen woordgeslag en geen ingewikkelde verbuigings en vervoegings ken nie. Die Nederlandse taal kan heel goed stand hou teen Frans in België, want die Franse taal ken ook nog woordgeslag en besit ook 'n besonder ingewikkelde vervoeging van sy werkwoorde; maar dit ly geen twyfel nie dat als Engels en Nederlands op gelyke voet teenoor mekaar kom te staan laasgenoemde die anderspit sal moet delwe."*⁸⁷

Een belangrijke katalysator in deze periode was de oprichting van de Nasionale Party in 1914, een nationalistische organisatie die zich verzette tegen de talige en culturele overheersing van het Engels in Zuid-Afrika. De NP gebruikte bijna vanaf het begin het Afrikaans als werktal, niet het Nederlands, een praktijk die ze in 1917 officieel zou maken.⁸⁸ Veel kopstukken van de partij, met mede-oprichter J.B.M. Hertzog als notoire uitzondering, waren van mening dat de vorming van een Afrikaner-natie met het Nederlands als verenigende taal gedoemd was te mislukken. De NP slaagde er ook in andere politieke partijen, waaronder ook Engelstalige, ervan te overtuigen dat elke ambtenaar in de nieuwe unie tweetalig diende te zijn, zodat zowel Afrikaanse als Engelse Zuid-Afrikanen in hun eigen taal geholpen zouden kunnen worden. Op de vraag welke tweetaligheid dat dan moest zijn, Engels-Nederlands dan wel Engels-Afrikaans, kwam ook bij Engelstalige Zuid-Afrikaanse politici de tweede optie als meest verkieslijke naar voren, omdat zij het Nederlands onvoldoende toegankelijk vonden. Contrastief gezien is deze argumentatie opmerkelijk: het idee dat het Afrikaans toegankelijker is dan het Nederlands is conceptueel alleen mogelijk in een denkkader waarin men de twee als aparte talen onderscheidt. In België werd het Nederlands, omdat het in de ogen van taalactivisten een *inclusieve* categorie was die alle Vlaamse variëteiten omvatte, wél voldoende aanwezig geacht om door Waalse Belgen aangeleerd te worden zodat ze tweetalig konden worden.

In hetzelfde jaar 1914 werd het Afrikaans in plaats van het Nederlands de onderwijstaal in de scholen voor Afrikaners in de Kaapregio. De Transvaalrepubliek en de Oranje-Vrystaat volgden dit voorbeeld snel.⁸⁹ Conservatieve, meer Nederlands-gezinde Afrikaners stemden hiermee in op voorwaarde dat de *"Zuid-Afrikaanse Akademie voor*

86 J.C. Steyn, *Afrikanernasionalisme* [...], p. 16.

87 J.J. Smith, België en Suid-Afrika, in: *Ons moedertaal*, jg. 1, 1914, pp. 25-27, p. 27. Zie ook J.C. Steyn, *Afrikanernasionalisme* [...], p. 16.

88 T. du Plessis, *Afrikaans* [...], pp. 72-76.

89 T. du Plessis, *Afrikaans* [...], p. 72; J.C. Steyn, *Afrikanernasionalisme* [...], p. 21.

Taal, Letteren en Kunst” een specifieke spelling voor het Afrikaans zou uitwerken.⁹⁰ Deze Akademie was in 1909 door Hertzog opgericht met – ironisch genoeg – een Nederlandse naam en met als doel net de taal- en cultuurband met Nederland te bevorderen. De naam van deze instelling zou pas in 1942 vertaald en gewijzigd worden naar *Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns*, zoals ze vandaag nog heet. De Academie aanvaardde deze taak, waarmee ze impliciet en ongewild een belangrijke stap in de richting van de afscheiding van het Afrikaans ten opzichte van het Nederlands zette, gegeven de universeel symbolische waarde van spelling als distinctief kenmerk. Ze vervulde haar missie echter erg behoedzaam: de oude voorstellen van de GRA, die men te revolutionair en bevreedend achtte, werden genegeerd en de Nederlandse spellingregels zo trouw mogelijk benaderd.⁹¹ De lijst van nieuwe spellingregels was in 1915 klaar en werd in 1917 samen met een woordenlijst gepubliceerd, en beide werden in 1919 herzien.

Bovendien overwon de Nederduitse Gereformeerde Kerk in 1916 haar langdurige weerstand tegen een Afrikaanse vertaling van de Bijbel. Al die tijd had ze het Afrikaans als een onwaardige, onvoldoende plechtige taal voor het woord Gods beschouwd, maar in 1933 aanvaardde ze de tegen die tijd voltooide vertaling. Dit was voor de diepreligieuze gemeenschap van witte Afrikaners een bijkomend keerpunt in haar perceptie van het Afrikaans als een volwaardige en afzonderlijke taal. Zoals Lamin Sanneh en andere historici hebben aangegeven, was de productie van Bijbelvertalingen in de wereldgeschiedenis niet zozeer telkens een ‘bewijs’ van primordiale taalgrenzen, dan wel een belangrijke stap in de verwerving van het statuut van ‘aparte’ taal, met andere woorden een wezenlijk onderdeel van het geboortecertificaat van een taal als ‘een taal’.⁹²

Al deze ontwikkelingen leidden dus tot de Wet op de Officiële Talen van de Unie van 1925 en met name tot de herinterpretatie van sectie 137 van de stichtingstekst van de Unie van Zuid-Afrika van 1909. Hoewel om aan alle standpunten te voldoen het Afrikaans nog steeds als een integraal onderdeel van het Nederlands werd gepresenteerd, was het in deze wet dat men het glossoniem “*Afrikaans*” voor het eerst in een belangrijke wettekst hanteerde. In Vlaanderen heeft men het Vlaams nooit officieel als aparte variëteit in een wettekst verankerd, precies omdat men zoiets onaanvaardbaar vond: het zou Franstaligen in België de kans geven om de taal van Vlamingen te minimaliseren als ‘*flamand*’. Niet toevallig vielen negatieve reacties te noteren toen

⁹⁰ M. Kriel, *Loose continuity* [...], p. 243.

⁹¹ M. Uys, *Die vernederlandsing van Afrikaans*, Pretoria, 1983; G. Odendaal, *Moet Afrikaans* [...].

⁹² L. Sanneh, *Translating the message: the missionary impact on culture*, New York, 2009. Zie ook J. Fabian, *Missions and the colonization of African languages*, in: *Canadian Journal of African Studies*, jg. 17, 1983, pp. 165-87; J. Commaroff & J. Comaroff, *Of revelation and revolution: christianity, colonialism, and consciousness in South Africa*, Chicago, 1991; P. Thuesen, *In discordance with the Scriptures: American protestant battles over translating the Bible*, Oxford, 1999; W.F. Hanks, *Converting words*, Berkeley, 2010.

^ De Kommissie vir Afrikaanse Bybelvertalers, 1933. Een eerste pleidooi om de Bijbel naar het Afrikaans te vertalen was er al in 1875 gekomen, maar was op weerstand en zelfs ongelooft en verontwaardiging onthaald geweest: het woord Gods kon onmogelijk in een 'onwaardige spraakvorm' als het Afrikaans, dat nog niet als aparte 'taal' aangezien werd, weergegeven worden, enkel het 'plechtige' Nederlands kon die rol vervullen. Pas in 1916 stemde de Nederduits Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, zij het schoorvoetend en niet onmiddellijk unaniem, in met de mogelijkheid tot een vertaling. De vertaling was klaar in 1933, het jaar waarin de foto genomen is. Met deze vertaling viel het laatste bastion in de weerstand om het Afrikaans te aanzien als een afzonderlijke taal ten opzichte van het Nederlands. Net als een eigen spelling, zijn Bijbelvertalingen wereldwijd een oorzaak eerder dan gevolg van het als zelfstandige taal aanvaarden van een taalvariëteit. [<https://morneweb.wordpress.com/2018/08/26/27-augustus-1933-afrikaanse-bybel-gebruik/>]

de op zijn hybride identiteit prat gaande Franstalige zanger Stromae op het festival van de Franstalige Gemeenschap op 27 september 2013 het publiek *“Alles goe? Spreken jullie Vlaams? In Brussel, we spreken Frans en Vlaams, oké?”* toeriep. Stromae had het over Nederlands moeten hebben, niet over Vlaams, zo merkte toenmalig Vlaams parlementsvoorzitter Jan Peumans (N-VA) op.⁹³ Zelfs het gebruik van *“Belgische variant van het Nederlands”* in het VRT-taalcharter van 1998 was genoeg om de VRT-taaladviseur aan de tand te voelen in het Vlaamse parlement (zie noot 13). De hogervermelde vragenlijst van *De Standaard* mag in dat opzicht als bewust provocatief gezien worden: de krant kon erop rekenen dat verschillende opiniemakers er als de kippen bij zouden zijn om erop te wijzen dat Vlaams niet bestaat, waardoor ze zich verzekerde van reclame voor de vragenlijst en het *Gele boekje*.

Met de grondwet van 1961 zette men, na 1925, een stap verder in de emancipatie van het Afrikaans ten opzichte van het Nederlands. Deze grondwet riep voor het eerst het Afrikaans, en niet het Nederlands, uit tot officiële taal naast het Engels, en deed dit in het Afrikaans. Artikel 108 stipuleerde: *“Afrikaans en Engels is die amptelike tale van die Republiek en word op gelyke voet behandel en besit en geniet gelyke vryheid, regte en voorregte”*. In paragraaf 119 voegde men de bepaling toe dat *“In hierdie Wet, tensy uit die samehang anders blyk, beteken ‘Afrikaans’ ook Hollands”* – wat in het Engels luidde: *“In this Act, unless the context otherwise indicates, ‘Afrikaans’ includes Dutch”*. Hiermee werd de inclusierelatie uit 1925 volledig omgekeerd: het Afrikaans werd niet meer voorgesteld als een onderdeel van het Nederlands, maar het Nederlands als onderdeel van het Afrikaans.

De volgende stap in de afscheiding kwam in 1983. In de vernieuwde grondwet werd de identificatie uit 1961 van het Afrikaans en het Engels als de officiële van het land overgenomen (artikel 108 werd daar artikelnummer 89). Het werd op dit moment in de geschiedenis evenwel ongewenst en onnodig geacht om nog met gelijk welk voorbehoud naar het Nederlands te verwijzen. Er werd expliciet vermeld dat de oude definitionele verklaring van artikel 119 niet meer van kracht was: *“Wysiging van artikel 119 deur die woorde “Afrikaans’ ook Hollandsch” te skrap”*. Zo werd in 1983 het proces van afscheiding voltooid dat in het laatste kwart van de 19de eeuw begonnen was en in 1925 versnelde werd. Het Afrikaans was nu volledig afgescheiden van zijn voorouder, en was er voortaan evenwaardig aan.

Dit afscheidingsproces was voor een stuk raciaal gemotiveerd: het was uitgevoerd door uitsluitend witte sprekers van het Afrikaans, die andere sprekers deelname aan het proces van standaardisering en afzondering ten opzichte van het Nederlands ontzegden. Van Heerden vat het daarom goed samen wanneer zij zegt: *“standard Afrikaans does not represent Afrikaans in its entirety”*.⁹⁴

— 93 Stromae: spreken jullie Vlaams?, in: *Le Soir*, 23 oktober 2013.

94 M. van Heerden, *Afrikaans [...]*, p. 15.

Sinds ongeveer het begin van deze eeuw wordt er in artistieke, culturele en academische middens actie gevoerd om de Kaapse variëteit van het Afrikaans, die historisch vooral door niet-witte, 'bruine' sprekers vormgegeven werd en met hen geassocieerd wordt, te lichten uit haar gestigmatiseerde positie ten opzichte van het Standaardafrikaans, omdat deze laatste zo sterk door witte sprekers is bepaald.⁹⁵ Het doel is om "Kaaps", recent ook "Afrikaaps" genoemd naar het theatercollectief en hun hiphopopera met dezelfde naam,⁹⁶ cultureel en identitair te herwaarderen tegenover de als onderdrukkend ervaren witte standaardtaal. Buiten de podiumkunsten is er ook een groeiende geschreven proza- en poëzieproductie in deze variëteiten,⁹⁷ zijn er heel wat pleidooien om de variëteit nog te gebruiken in bedrijven, de media en het onderwijs,⁹⁸ en bovenal om het Afrikaans grondig te herstandaardiseren op basis van variëten als het Kaaps (en bijvoorbeeld ook Oranjerivier Afrikaans).⁹⁹ Enkele radicale stemmen stellen zelfs voor om het Kaapse Afrikaans helemaal af te scheiden van het officiële Afrikaans.¹⁰⁰

Een van de kenmerken van de geschetste afscheiding van het Afrikaans ten opzichte van het Nederlands was het verzet tegen taalvormelijke suggesties, die regelmatig werden geuit tussen 1908 en 1927, om in het werkwoordelijk paradigma van het Afrikaans naast de bestaande voltooid en onvoltooid tegenwoordige tijd ook een onvoltooid verleden tijd te introduceren, net zoals die in het Nederlands bestaat. In het

95 F. Hendricks, *The potential advantage of an egalitarian view of the varieties of Afrikaans*, in: K.K. Prah (ed.), *Mainstreaming Afrikaans regional varieties*, Cape Town, 2012, pp. 43-62; verschillende bijdragen in F. Hendricks & C. Dyers (eds.), *Kaaps in fokus*, Stellenbosch, 2016.

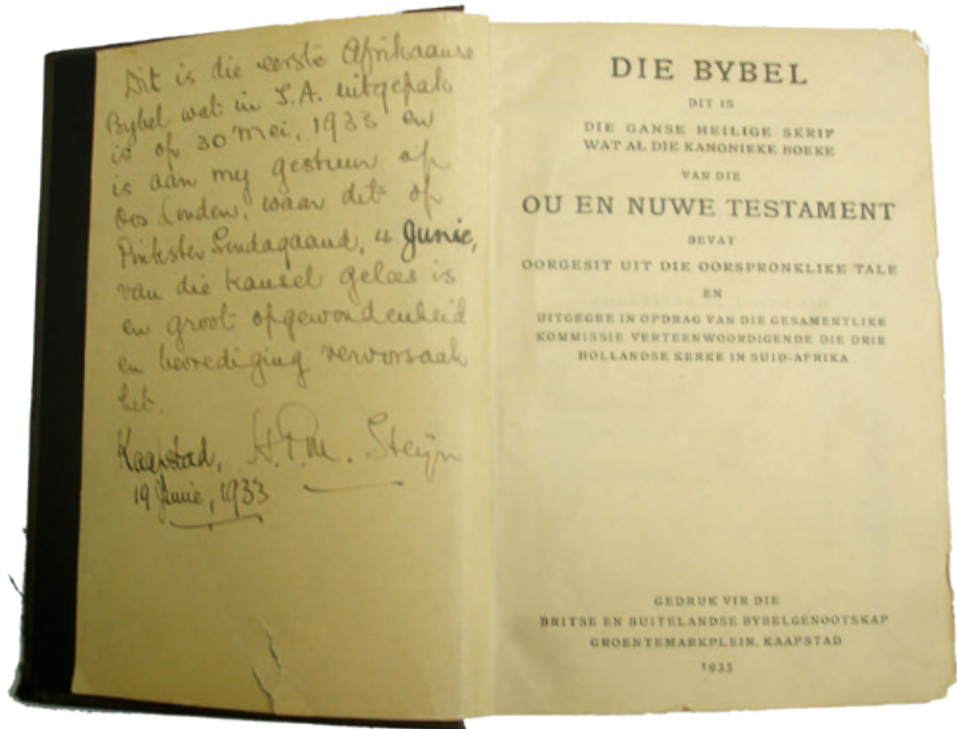
96 M. van Heerden, *Afrikaaps [...]*; H. Becker, *A hip-hopera in Cape Town: the aesthetics and politics of performing 'Afrikaaps'*, in: *Journal of African Cultural Studies*, jg. 29, 2017, pp. 1-16; J. Schuster, *Afrikaans on the Cape Flats: performing cultural linguistic identity in Afrikaaps*, Stellenbosch, 2016.

97 L. Viljoen, *Displacement in the literary texts of black Afrikaans writers in South Africa*, in: *Journal of Literary Studies*, jg. 21, pp. 93-118; 'n Postkoloniale Umweltkas : die vraag na 'n transnasionale poetika in Afrikaans aan die hand van Marlene van Niekerk se Kaar, in: *LitNet Akademies*, jg. 14, 2017, pp. 133-165; A. De Vries, *Wie mag Kaaps in wie se Kaaps?*, in: *Tydskrif van die Afrikaanse Letterkundevereniging*, jg. 27, 2015, pp. 1-16; H. Willemsse, *Soppangheid for Kaaps: power, creolisation and Kaaps Afrikaans*, in: *Multilingual Margins*, jg. 3, 2018, pp. 73-85.

98 Zie verschillende bijdragen in Hendricks & Dyers (eds.), *Kaaps in fokus [...]*; zie ook M.L.A. Le Cordeur, *Die kwessie van Kaaps: Afrikaansonderrig op skool benodig 'n meer inklusiewe benadering*, in: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, jg. 55, 2015, pp. 712-728; M.L.A. Le Cordeur, *Neville Alexander Gedenklesing: Gee erkenning aan Kaaps as moedertaal*, <http://www.litnet.co.za/neville-alexander-gedenklesing-gee-erkenning-aan-kaaps-moedertaal/> (29 september 2016).

99 N. Alexander, *Afrikaans as a language of reconciliation, restitution and nation building*, *Referaat gelewer tydens die Roots-kongres*, 22-23 September 2009, Bellville; M. Le Cordeur, *Die kwessie van Kaaps*, in: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, jg. 55, 2015, pp. 712-728; bijdragen in F. Hendricks & C. Dyers, *Kaaps in fokus [...]*.

100 C. Jantjies, *Kaaps: deel van die standaard?* <http://www.litnet.co.za/kaaps-deel-van-die-standaard/>; H. Lategan, *Kaaps hier as volwaardige Afrikaans bekyk*, in: *Rapport Weekliks*, 18 Juni 2017, pp. 12-13.

- ^ Eerste druk van de Bijbel in het Afrikaans. Dit is het persoonlijke exemplaar van J.P.H. Steyn, één van de leden van de vertaalcommissie (helemaal linksboven op de vorige foto). [<http://cke.christians.co.za>]

Afrikaans zegt men bijvoorbeeld “*Ek het dadelik verstaan wat sy bedoel*” voor “*Ik begreep onmiddellijk wat zij bedoelde*”. Dit verzet tegen de gestuurde introductie van een vorm uit ‘een andere’ taal werd gemotiveerd door het verlangen om de eigenheid van het Afrikaans, als afzonderlijke taal van het Nederlands, zichtbaar te houden.¹⁰¹ Een gelijkaardig teken was het toenemende bezwaar van taalbewuste Afrikaners tegen zogenaamde ‘neerlandismen’ of ‘hollandismen’, oftewel leenwoorden of leenvertalingen uit het Nederlands die men als onwenselijk zag.¹⁰²

101 C. van Rensburg, *Creating a standardised Afrikaans* [...], p. 333.

102 M. Uys, *Die vernederlandsing van Afrikaans* [...]; C. de Vooyo, *Geschiedenis van de Nederlandse taal* [...], p. 223; B. Meiring & E.O. Saal, *Afrikaans als* [...], p. 225; G. Odendaal, *Moet Afrikaans geherstandaardiseer* [...].

DISCUSSIE EN BESLUITENDE OPMERKINGEN

Terwijl het Afrikaans in de loop van de 20ste eeuw uiteindelijk werd afgescheiden van het Nederlands, zijn er ons inziens weinig tekenen dat een aparte Vlaamse variëteit hetzelfde lot tegemoet gaat. Als we de geografische nabijheid tussen Vlaanderen en Nederland tussen haakjes zetten, en dat ook doen met de aanzienlijke verschillen, qua geletterdheid en mediagebruik, tussen het vroeg 20ste-eeuwse Zuid-Afrika en het vroeg 21ste-eeuwse Vlaanderen, lijken we langzaam maar zeker op zo'n afscheiding af te sterven. De toenemende, weliswaar informele, stabilisering van een 'Vlaamse' manier van spreken in de mainstream media, gecombineerd met het verminderende gebruik van het Standaardnederlands in een reeks van contexten die in principe het exclusieve terrein van deze laatste variëteit zijn, maken de weg vrij voor een aanstaande erkenning van het Vlaams naast het Nederlands. Het stijve, vreemde, of 'Hollandse' karakter van het Standaardnederlands voor veel Vlamingen versterkt dit nog, net zoals de in kracht afgenomen pleidooien voor een Groot-Nederlandse gemeenschap¹⁰³ en de zo goed als verdwenen gewoonte om op de Nederlandse televisie af te stemmen als gevolg van de opkomst van commerciële televisie in Vlaanderen. Uiteindelijk zou dat kunnen leiden naar een situatie zoals in Duitstalig Zwitserland, waar het gesproken 'Zwitserduits' sterk afwijkt van het Standaardduits dat men gebruikt voor teksten en enkel spreekt in formele contexten of met niet-Zwitsers. Dat we ondanks dit alles een afscheiding nauwelijks kunnen verwachten illustreert ons punt dat *"what matters is social opinions on similarity, not objective, quasi-mathematical determinations of systemic relatedness"*.¹⁰⁴

Daarbij onderstrepen we dat sociale opvattingen over taal in elk tijdperk meervoudig zijn en met elkaar concurreren, en dat dit geen tijdelijk noch toevallig maar een chronisch aspect is van het sociale leven van taal.¹⁰⁵ Het beeld heerst dat het 19de-eeuwse debat tussen voorstanders van een meer op Belgische leest geschoeide officiële taal en de pleitbezorgers van het overnemen van de standaardtaal uit Nederland een definitief besluit gekend heeft, en dat de consensus die eruit voortgevloeid is nu onder druk staat van de krachten der destandaardisering c.q. demotisering. In tegenstelling daarmee menen we dat dit conflict nooit helemaal is verdwenen. Duidelijk is dat één opvatting hegeemonisch werd en de tegenstander sterk in het defensief drong. Maar

103 Een recent teken van leven van deze gedachte is niettemin de petitie 'Nederlands Vanzelf Sprekend' die in mei 2014 nog door meer dan 5 000 ondertekenaars – waaronder professoren van alle Vlaamse en Nederlandse universiteiten, schrijvers, journalisten, vertalers, VRT-medewerkers en prominenten uit de brede cultuursector – werd ondersteund. De initiatiefnemers riepen iedereen op *"die verantwoordelijkheid draagt in de politiek, het onderwijs en de media"* om (1) het onderwijs in het Standaardnederlands te versterken *"vanwege de fundamentele rol in het verwerven van kennis en functi-oneren in de gemeenschap"*; en om (2) *"alles in het werk [te stellen] om de taaleenheid van Nederland en Vlaanderen te bevorderen"*. Dergelijke eenheid zou *"immers de beste garantie [bieden] om het Nederlands te behouden als volwaardig communicatiemiddel in en voor een gemeenschap van ruim 23 miljoen taalgebruikers"*.

104 W. Haas, Comment [...], p. 111.

105 A. Agha, *Language and social [...]*; P.V. Kroskity, *Language ideologies [...]*; K. Woolard, *Is the past [...]*.

hierboven argumenteerden we dat dit de discussie zeker niet beëindigd heeft, en dat de gelijktijdige erkenning van het Standaardnederlands (bij uitstek in het geschreven taalgebruik) en van een typisch Vlaamse manier van spreken als het bewijs kan gelden van de vitaliteit van beide posities in het debat. Zo valt het succes van de standaardiseringsijver in Vlaanderen duidelijk af te lezen aan de mate waarin Vlamingen doordrongen zijn van het bestaan van een standaardtaal, en van de positie die die taal inneemt tegenover andere taalvariëteiten en stijlen. De in recente jaren populaire dialectpopmuziek mag in dat opzicht niet verhullen dat het dialectgebruik in Vlaanderen blijvend op z'n retour is, en dat zelfs het typisch Vlaamse gebruik van 'ge/gij'-voornaamwoorden en diminutieven op '-ke' (in die gebieden waar die conventioneel zijn) meer en meer concurrentie ondervindt van hun 'je/jij' en '-tje'-pendanten in dagelijks taalgebruik.¹⁰⁶ Het af en toe oplaaiende protest over het te dialectische taalgebruik van sommige (gelegenheids)presentatoren op de VRT wijst in dezelfde richting.¹⁰⁷

Toch heeft ook het door sommige taalkundigen 'tribaal' genoemde particularisme een stempel gedrukt op het Vlaamse taallandschap: de expliciete erkenning of promotie van een 'typisch Vlaamse' manier van spreken mag dan zo goed als onbestaande zijn,¹⁰⁸ het gebruik ervan in de praktijk viert duidelijk hoogtij. De huidige populariteit van een Vlaams aangezet Nederlands in de (sociale) media is in dat opzicht wellicht niet de voorbode van een onafwendbare consecratie van een Vlaams als aparte taal. Ze maakt de historische, chronische tegenstelling tussen het integrationistische en particularistische standpunt zichtbaarder dan vroeger.

Net zo lijdt het in de Zuid-Afrikaanse context weinig twijfel dat het Afrikaans vandaag één van de elf officiële talen is van de Republiek en dat het Nederlands er geen rol van betekenis speelt. Toch is ook hier de afscheiding van het Afrikaans niet volledig onbetwist. Zo blijft taalactivist Petrus van Eeden¹⁰⁹ de waakvlam van het historische debat bewaken met zijn stelling dat het Afrikaans terug naar het Nederlandse moederschap moet keren en dat het Nederlands opnieuw officiële taal moet worden, zoals dat in

¹⁰⁶ Zie bijvoorbeeld D. Van De Mierop, E. Zenner, & S. Marzo, Standard and colloquial Belgian Dutch pronouns of address: A variationist-interactional study of child-directed speech in dinner table interactions, in: *Folia Linguistica: Acta Societatis Linguisticae Europaeae*, jg. 50, 2016, pp. 31-64.

¹⁰⁷ Eén voorbeeld is de golf van kritiek die zangeres Natalia over zich heen kreeg nadat ze op 8 februari 2014 in de haar kenmerkend Kempische tongval de copresentatie had verzorgd van de jaarlijkse liveshow rond de 'Music Industry Awards' (VRT). Kijkers wonden zich op sociale media op over het in hun ogen te dialectische taalgebruik van de zangeres, daarin onder meer bijgetreden door de toenmalige voorzitter van de Taalunie, Geert Joris, en N-VA parlements lid Wilfried Vandaele, waarna de VRT het boetekleed aantrok en beloofde Natalia voortaan in een meer geschikte rol te casten.

¹⁰⁸ Met uitzondering van een website als www.vlaamsetaal.be.

¹⁰⁹ P. van Eeden, *Afrikaans hoort by Nederlands [...]*; P. van Eeden, *Nederlands wás taal van Afrikaners*, in: *Rapport Weekliks*, 19 juli 2015.

Vlaanderen het geval is, al moet gezegd dat zijn stem met moeite opvalt in het publieke discours. Meer ruchtbaarheid krijgen critici die het exclusief witte karakter van de institutionalisering en standaardisering van het Afrikaans aankaarten, zoals blijkt uit verschillende campagnes die de stigmatisering van het Kaapse Afrikaans contesteren of uit de artistieke praktijken waarin men die variëteit de facto als nieuwe standaard gebruikt, campagnes die men als de 'Derde Afrikaanse Taalbeweging' kan betitelen.¹¹⁰

Het Vlaamse en Zuid-Afrikaanse debat over het afscheiden en integreren van taalvariëteiten maken volgens ons duidelijk dat de uitkomst van dergelijke discussies moeilijk vast te pinnen is en dat het hachelijk blijft om de evolutie ervan aan één doorslaggevend element op te hangen, zoals de sociale klasse waar taalactivisten toe behoren. Van Keymeulen¹¹¹ voert bijvoorbeeld aan dat de verschillende historische keuzes in Vlaanderen en Zuid-Afrika het resultaat zijn van de socio-economische positie van taalstrijders in beide regio's. In Vlaanderen kwamen die meestal uit een middenklasse die geen hoge pet ophad van gesproken, niet-literair taalgebruik. Hun Zuid-Afrikaanse evenknieën hadden er meestal minder studiejaren opzitten en hadden minder contact gehad met het Standaardnederlands uit Europa. Hoewel de sociale achtergrond van deelnemers aan het debat een rol speelt, omdat hij impact heeft op de concrete ervaringen, opleiding en uiteindelijke argumenten van taalactivisten, dient men het belang ervan volgens ons af te wegen tegen andere, vaak toevallige factoren. Want hoewel de uiteindelijke afscheiding van het Afrikaans afhing van de metatalige discoursen die het als een aparte taal identificeerden naast het Nederlands, had ze evenzeer te maken met de beperkte toegang tot het Europese Nederlands in Zuid-Afrika, met het dreigende gevaar van een totale verengelsing na de Tweede Anglo-Boerenoorlog (1899-1902), met het onomwonden racisme en de uitsluiting van gekleurde variëteiten van het Afrikaans, en met het feit dat de Tweede Taalbeweging veel beter georganiseerd en gefinancierd was en erin slaagde om haar opvattingen overtuigender en met meer succes te verspreiden dan haar opponenten.¹¹² In Vlaanderen hing de keuze voor het importeren van het Standaardnederlands niet enkel af van de promotie ervan door de integrationisten, maar ook van de relatieve onverschilligheid van de Franstalige Belgische regering die het Nederlands zo onbelangrijk vond dat ze er geen graten in zag om een standaardtaal te officialiseren die amper Belgische kenmerken droeg. De uitkomst van het debat over taal en de mogelijke officialisering van deze of gene taalvariëteit volgt met andere woorden niet automatisch uit het bestaan van bepaalde taalvormen of taalgebruikspatronen, noch uit de mogelijke correlatie tussen een taalvariëteit en de sociale klasse, gender of andere identiteit van de sprekers. Ze wordt evenmin uitsluitend bepaald door de groeiende aantrekkingskracht van een bepaald metatalig discours. Hoewel al deze elementen een rol kunnen spelen, staat het afscheiden of integreren van taalvariëteiten evengoed onder invloed van wat strikt genomen

110 V. Webb, Constructing an inclusive speech community from two mutually excluding ones: The third Afrikaans language movement, in: *Tydskrif vir Letterkunde*, jg. 47, 2010, pp. 106-120.

111 J. Van Keymeulen, *Standaardisatie en destandaardisatie [...]*.

112 J.C. Steyn, *Tuiste in eie taal [...]*, pp. 18-19.

niet met taal te maken heeft: veranderende ideeën over de rol van de media en de formaliteit van omgangsvormen, de manier waarop sprekers kijken naar zichzelf, naar de groep of natie waartoe ze zich zien behoren en naar diegenen waarvan ze zich vinden verschillen (Engelstaligen en gekleurde sprekers van het Afrikaans in Zuid-Afrika, Franstaligen in België, Nederlanders) en de politieke ambities die taalgebruikers ontwikkelen ten aanzien van zichzelf en de 'andere'. De uitkomst is daarom moeilijker te voorspellen dan de taalvormen of de afkomst van sprekers doen vermoeden.